

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXI, č. 6 / 2021

Народный умелец Украины Василь Скакандій:
Автопортрет, акварел. Автор бы ся 4. марца 2021
дожыв 80 років.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Ікона священномученика, помічного єпископа Пряшівської грекокатолицької єпархії – Василя Гопка, якого 45 років од одходу до вічності припомняли сьме собі 23. 7. 2021.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словачія

Недожыты 80-ы народенины русиньского вытварного умелца – ВАСИЛЯ СКАКАНДІЯ

Быв то многосторонный умелець, котрый робив мальбы, графікы, монументалны творы. У своїх образах розкрывав світ імпресій своєї душы. Творчость В. Скакандія выросла з приповідок і легенд родного краю, як і неповторной красы ёго природы. Быв родак із села Середнёе (сучасна Україна), де ся народив 4. марца 1941. Умер 6. фебруара 2020 в Ужгороді.

Ёго родне село є єдным із найстаршых на Підкарпатю. За пару років ся родина переселила до Ужгороду. Там зачав штудовати у Золтана Баконія, де штудовали многы майстры пензлика. Баконій організував пленеры із молодыма студентами на розлічных місцях Підкарпатя. На них молоды студенти – будучі умелці могли спознати творчость уж узнаваных професіональных майстрів як Осифа Бокшая, Антона Кашшая і многых далшых.

У 1959 році Скакандій ся дістав на штудії до Києва, де го учили Василь Касян, Георгій Якутович і Іван Селіванов. По закончіню інштитуту ся вернув до Ужгороду і зачав робити умелцького редактора у видавательстві Карпаты.

В тім періоді, то было в 1970-ых роках, робив Сакакандій образы іншпірованы неповторнов красов Карпат. Одчував історію свого краю, котру зобразив у лінорытах як **Олекса Довбуш, Розбойник Пинтя, Князь Лаборець**. Образ князя Лаборця доміновав і у далшых композиціях В. Скакандія.

Дуже глубоков была ёго ілюстраторьска творчость. Робив ілюстрачны лінорыты до многых книжок. Наприклад, **Історія Карпат** была ілюстрована у веце техниках: графіков або мальбов, але главно акварелом. Ёго акварелы суть високо професіональны, є в них гармонія.

Великий вклад зробив В. Скакандій до портретного малёваня. Якраз він зробив і серію портретів русиньских історічных особностей, меджі котрыма є і **Александр Духновіч, Александр Павлович, Антоній Годинка, Іван Мураній, Іван Сілвай, Петро Павел Гойдич, Василь Турок-Гетеш**, але і многы далшы.

Василь Скакандій створив свій самобытний світ глубоких внутрішніх переживань, котры знав зобразити на своїх полотнах. За вытварну творчость був і оцінений, наприклад, і названём Народный умелець України.

Здой: НН Інфо Русин, Народны новинки Русинів Словакії.

ОБСЯГ

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Недожыты 80-ы народенины русиньского вытварного умелца – ВАСИЛЯ СКАКАНДІЯ 1

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: 45 років од смерти священомученика єпископа ВАСИЛЯ ГОПКА 2

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: 45 років од смерти журналісты і сполоченьского діятеля – ІВАНА ЛАДИЖІНЬСКОГО 3

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: 225 років од народжіня церьковного єрархы на Підкарпатській Руси – ВАСИЛЯ ПОПОВІЧА 3

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: В словацькім парламенті бы могла выникнути група приятелів меншын 4

Доц. Михаил ЗАН, к. н.: 30-рочный юбілей од проведеня референдума дотычно автономного (самоврядного) статусу Закарпатської области України в дискурсови архівных документув 5

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 6 13

Гелена ГІЦОВА-МІВЧІНОВА: Перин-Баба, Зимны свята, Карневал, Рождество, Чеканя на Ісуска, Ісуско ся народив, Молитвочка, Дарунок 13

Штефан СМОЛЕЙ: Перша, Чом єсь смутна?, Чудный страх, Чом так?, Ці памяташ, Зушко моя 15

Квета МОРОХОВІЧОВА ЦВИК: Кому дзвонить грана, Нянько, Дідівщина наша, По роках, Во Йордані, Кедь помине молодость, Народениновы сентенції, На „Свічкы“ 17

Михайло ГИРЯК: О семох братах-гавранах і їх сестрі 18

Татяна РУНДЕСОВА: Знамый ортопед, 90-рочный русиньский юбілант – доц. МУДр. МИХАЛ ШТЕНЁ, к. н. 21

Проф. Др. Іван ПОП, др. н.: 200 років од смерти першого карпаторусиньского історіка – ІОАННИКІЯ БАЗИЛОВІЧА 23

Др. Ксенія КЕБУЗІНСКІ: Найновша бібліографія проф. Др. Павла Роберта МАГОЧІЯ 24

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Олексій Петров спомянув Русинів і при своїм одкликаню 31

250 років од заснованя Мукачовской єпархії 31

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: 80 років од народжіня науковця АЛЕКСАНДРА ДУЛІЧЕНКА 32

45 років од смерти священомученика єпіскопа ВАСИЛЯ ГОПКА

Василь Гопко (Vasilij Horcko) нар. 21. 4. 1904 в Грабскім на выходні Словакії (тогдышня Австро-Угорська монархія), умер 23. 7. 1976 у Пряшові в тогдышній Чехословакії. Быв священником, педагогом і церьковным єрархом в Пряшівській области.

• Священомученик Василь Гопко почас літургії у 1969 році в Пряшові, по тім, што в році 1968 був реабілітований і став помічним єпіскопом. Фото: архів Йосафата Тімковіча.

По скончіню протестантської гімназії у Пряшові (1923) В. Гопко ся учів в теологічній семінарії в тім же місті (1923 – 1928). У 1929 р. був высвячений на грекокатолицького священника. Служыв у грекокатолицькій парохії у Празі (1929 – 1936), потім ся вернув на выходну Словакію, де ся став професором Пряшівської грекокатолицькой богословской семінарії. Іщі скорше зачав навчання в ашпірантурі на Універзіті Карлові в Празі і здобыв докторат з теології на Універзіті Я. А. Коменського в Братіславі (1940) На концю Другой світової войны В. Гопко став на чело видавательского програму Пряшівської грекокатолицькой єпархії, був редактором „Благовѣстника“, опубліковав (латиньсков графіков) популярну історію „Grekokatolíčeskaja cerkov“ (1946) і біографію Павла Гойдіча (1947).

Одчуваючі комуністичный переворот, єпіскоп П.

Гойдіч пересвідчив Ватікан выголосити В. Гопка помічним єпіскопом (1947). В році 1950 комуністична влада поставила грекокатолицьку церьков мімо закон і снажила ся пересвідчити В. Гопка перейти до православной церькви. Кедь то одмітнув, влада го у 1952 р. одсудила на 15 років арешту за приправлєваня „підрывного діятельства“ проти державы. Наконець був єпіскоп П. Гойдіч одсуджений на доживотный арешт. Перед своєв смертєв (1960) потвердив желаня відіти В. Гопка як свого наступцю. При концю терміну арештованя (1964, із здравотных причін) В. Гопко був увольнений зо своєї функції і было му доволене бывати в домі перестарілых в м. Осек (Чехія). У 1968 р., кедь перед Пражсков ярєв ся робили пробы реформованя комуністичного режіму, В. Гопкови было доволене вернути ся до Пряшова. Комуністична влада Чехословакії доволила легалізовати грекокатолицьку церьков, але проти встановліню В. Гопка єпіскопом ся негативно поставила опозиція словацьких грекокатолицьких священників на Словакії і в заграничу. У пробах підорвати єпіскопа і утримати на мінімумі притомность Русинів меджі ведучіма Пряшівской єпархії словацькы грекокатолицькы діятелі обвинєвали В. Гопка нелем з „проукраїнських снажинь“, але тыж з „псіхічної неспособности“ – выслідку років прожытых в арешті. Тоты голоса зробили свое діло: в тім часі, як влада Чехословакії офіціално реабілітовала В. Гопка (децембер 1968), Ватікан меновав Словака Яна Гірку адміністратором Пряшівской єпархії. Пізніше Я. Гіркови были даны єпіскопскы правомочности (апріль 1969), в тім часі як В. Гопко був помічником єпіскопа без будьякой реалной влады. В. Гопка поважують за остатнєго русиньского єпіскопа Пряшівской грекокатолицькой єпархії. У 2003 році Папа Ян Павел II. выголосив В. Гопка за блаженого (блажененого).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 140-141, переклад з українського языка: А. З.

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонтьска універзіта, Канада

45 років од смерти журналісты і сполоченьского діятеля – ІВАНА ЛАДИЖІНСЬКОГО

Іван Ладіжінський (Ivan A. Ladižinsky) нар. ся 29. 12. 1905 в Орябині тогдышнёй Австро-Угорьской монархіі, тепер на території Словакіі, умер 15. 9. 1976 у Форест Гілз, Пенсілванія, США. Быв священником, журналістом, культурным і сполоченьским діятелём меджі Русинами США.

До США І. Ладіжінський емігровав в році 1930 і довгы roky був священником Російской православной церькви в Америці. В 1930-ых роках був редактором виданя „Rodina“ (1927 – 1940), органу русофільского **Америцького руського народного братства** (American Russian National Brotherhood). Остро критізовав чехословацьку владу на Підкарпатській Русі; на пропагацію своїх поглядів засновав в році 1941 і став на чело організації „**Американьска карпаторуська єдність**“ („American Carpatho-Russian Unity“; „Amerikanskoje karpatorusskoje jedinstvo“) і був редактором ей каждомісячного журналу „**Jedinstvo**“ (1942 – 1943). Мадярьска влада на Підкарпатю выкликала іщі векшу критіку з боку І. Ладіжінського, і в 1942 р. він помагать Ґригорієви Жатковічови засновати **Америцьку карпаторуську централну конференцію** – організацію, што ставила перед себе ціль обновліня Чехословакіі в ей домніховських границях. І. Ладіжінський писав тыж поезію своїм родным русиньским діалектом Спіша, яку опубліковав у книзі „**Karpatorossy v Europi i Ameriki primir Kamjonka**“ (1940) ведно із нарисами звыків і традичного жывота Русинів комітату Спіш.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 390, переклад з українського языка: А. З.

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонто, Канада, проф. Др. Іван ПОП, др. н., Хеб, Чесько

225 років од народжіння церьковного єрархы на Підкарпатській Русі – ВАСИЛЯ ПОПОВІЧА

Василь Поповіч (Василій Поповичъ, Vazil Popovics) народив ся 12. 9. 1796 у Великих Комятах тогдышнёго Угорьского кралёвства, тепер на території України, умер 9. 10. 1864 в Ужгороді тогдышнёго Угорьского кралёвства, тепер на території України. Быв священником і церьковный єрархом на Підкарпатській Русі.

В. Поповіч закончив гімназію в Ужгороді і богословску семінарію в Пешті (1814 – 1818), де здобыв научный ступінь доктора філософії. Рукоположений був на грекокатолицького священника (1820), зо зачатку служыв у парафіях у Сваляві і Сігеті, потім був переведжений (1822) до праві заложенной Пряшівской грекокатолицькой єпархії, де став секретарём єпископа, каноніком капітулы (1835) і священником Пряшівского кате-

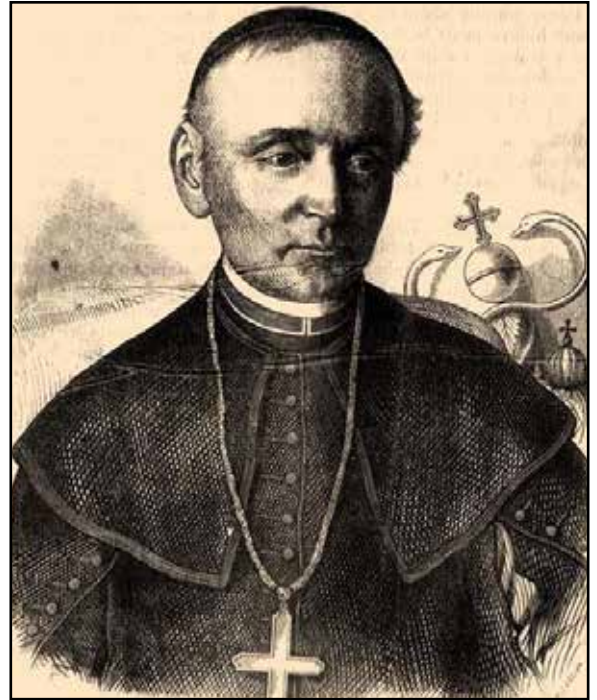
дрального храму. В 1837 р. В. Поповіч був назначений і на другый рік высвяченый на єпископа Мукачовской грекокатолицькой єпархії.

Іщі як семінариста і молодый священник В. Поповіч ся заінтересовав панславистічними ідеями Яна Коллара і ёго поглядами на взаємну і культурну сполупрацу меджі славянськими народами. Він тыж вірив у важность освіти і як єпископ надіяв ся засновати школу при кождей парохії

у єпархії. Выжадовав доконалу грамотность од вшитых дяків і священників, вызывав до публікованя русиноязычных учебників. Векшына ёго планів, в тім числі план заснованя фінанчного фонду на підпору освіти, не была реалізована про недостаток штатной підпоры ани по револючных подїях 1848 – 1849 років. В. Поповіч меджі тым зробив шляхетне діло, давши роботу священникови і будучому народному будителёви Александрови Духновичови, што робив у Мукачовській єпархії у роках 1838 – 1843, по розколі з пряшівським єпископом.

Література: А. Пекар, „Мукачівський єпископ Василь Попович“, *Analecta Ordini S. Basilii Magni, Sectio II, Vol. XV, 1-4* (Rome, 1996) s. 375-395.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 607-608, переклад з українського языка: А. З.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

В словацькім парламенті бы могла выникнути група приятелів меншын

В Народній раді Словацькой републіки (позн. ред.: ей будова є на фотці) бы могла выникнути група приятелів меншын. Рішыты бы мала легіслативны пропозиції, котры ся дотуляють меншынових вопросов, і припомінковати їх. Інформовала о тім аєнтура TASR.

Выникнута группы про меншыны хотять ініціювати незарадженый посланець парламенту **Мірослав Коллар** і бывший уповномоченый влады Словацькой републіки про ромскы комуніты **Абел Равас**. Хотять досягнути высшу якость легіслативы, котра ся дотыкать меншынових прав на Словакії.

Хотять верейну і одборну діскусію

„Задачов группы буде приготовлєвати становиска і припомінкы ку парламентным пропозиціям, котры мають досяг на меншыны, і пак їх продіскутовати з тов группов релевантных посланців Народной рады Словацькой републіки,“ пояснив Коллар з тым, же верейна і одборна діскусія є потребна.

В сучасности ся подля нєго приправлює легіслатива, котра ся дотыкать меншын на „ad hoc“ базі, хыбить продуманый і систематичный приступ.

Равас додав, же група бы мала перед каждым засіданєм Народной рады припомінковати окремы пропозиції, котры ся дотыкають меншынових прав. Наслїдно бы ся мала стрічати з контактными посланцями і діскутовати з нима о припомінках. Ку сполупраці ся за словами бывшего уповномоченого позывать каждый посланець парламенту, котрый має інтерес рішыти меншыновы темы через ціле політичне спектрум.

Коллар, котрый є сам посланцєм вірить, же в парламенті ся найдуть посланці, котры ся интересують о меншыновы вопросы.

Меншыны в парламенті не мають представителів

Припоминаме, же по парламентных вольбах, котры на Словакії проходили у 2020-ім році, першый раз в історії словацького парламенту не мають в нім меншыны своїх представителів в рамках даякого політичного субекту.

Довгы roky в парламенті здобывали мандаты мадярськы політичны партії, по році 1998 то была зъєдинена Партія мадярської коаліції (пізніше змінена на Партію мадярської комуніты), од 2010-го року была в парламенті партія Most-Híd, котра ся профілювала як субект, котрый просаджує інтереси нелем Мадярів, але і далшых

меншын, а має намагу будовати таксамо односины меджі маєрітов і меншынами.

Равас був членом партії Most-Híd. Перед часом з партії одышов по тім, што мадярськы партії на Словакії, включно партії Most-Híd, оголосили замір злучіти ся до єдного політичного субекту, котрый бы мав шансу вернути ся до парламенту. Коллар ся до парламенту дістав як член партії Za ľudí, яку основав бывший президент Андрей Кіска. З партії і посланецького клубу по незгодах одышов. Минулый вікенд ся став председом мімопарламентной партії Spolu.

Фотографія: [Dennis Jarvis/Wikipedia](#).

Михаил ЗАН, кандидат историчных наук, доцент катедры політології і державного урядованя Ужгородського національного університета, член Русинського культурологічного клуба

30-рочный юбілей од проведення референдума дотычно автономного (самоврядного) статусу Закарпатської області України в дизкурсови архівных документув

Політичні обстоєня в Україні стромко ся поміняли через припадок августовського путча в Москві. 24 августа 1991 рока стало дньом выголошення независимой Украинської державы. Через куртый час, 30 августа, Указом Президії Верховной Рады Украины «Про заборону діяльності компартії України» (назвы й цитаты з документув у курзиві подаєме языком оригінала – М. З.) было изоперто монополію політичного владычества єдиной в державі партії. Позад сього етнополітична ситуація у кунци септембра 1991 рока стала фест критичнов, такой кризовов.

12 септембра був прийнятый розказ про созданя обласной ліквідаційной комісії з розязку звідань позад уволнення працюючых партійных комітетув. Так, достойники парткомітетув уволняли ся од занимаемых ними довжностей не пузніше 23 октовбра 1991 рока. Єднако ж, пункт №5 розказа констатовав, ож «...працівники, які вивільнилися з партійного апарату, не можуть бути обмеженими в зайнятті будь-яких посад відповідно до їх фахової підготовки та досвіду роботи, на них повною мірою поширюються передбачені трудовим законодавством пільги та гарантії. Будь-яке обмеження їхніх прав та свобод не допускається» [1, арк. 111–112]. Вже 16 септембра у тексті розказа «Про скликання позачергової сесії облас-

ной Ради народних депутатів» церузов изверьху было такой позначено: «Терміново!» Одповідно указовало ся, ож треба провести позашорову сесію в Ужгороді 27 септембра у 10 годин рана. Головное звіданя сесії – політична ситуація в області й поступы з реалізації рішень позашорової сесії Верховной Рады Украины [2, арк. 123].

Треба вповісти, ож у ситуації формованя независимой украинської державности й одстраненя партійной вертикали, ослабленя впливаня республіканського центра діля областного руководства актуальными такой стали тогорочні вымогы Общества карпатських русинов про автономный статус Закарпатської області. Як сьме вже писали перед сим, ищи 29 септембра 1990 року в другому програмному документі Общества карпатських русинов пуд назвов «Декларация Товариства карпатських русинів про повернення Закарпатській області статусу автономной республіки» была выкладена історія становленя русинського народа й указано на юридичну неправомочность однесеня русинов до украинського етноса й ліквідації автономії Подкарпатської Руси. Декларация заперала ся зверненьем до Президента М. Горбачова и выщого руководства СССР из просьбов про скасованя Указу Президії Верховной Рады

СССР од 22 януара 1946 рока й трансформацію Закарпатської України в Закарпатську область у складі Української ССР. Предлагало ся навернути Закарпатю автономный статус из назвов «Підкарпатська Русь» у складі Української ССР [22, с. 29].

Як видиме з архівних документув, на VII позашоровув сесії обласної Ради 27 септембра звучали вже далші высловльованя: *«Нас просто приєднали, я думаю, що нам треба, щоб автономія була наша і за неї треба боротися»* [4, арк. 10]. На сесії зачали ся обополні лемзованя из бока предсїдаючого М. Волощука и депутатув-націоналістув, представителюв «Демократичної платформи». Из свого бока они вказовали на противорочность, коли спікер Ради говорить про *«галицьких емісарів»* и не творить ся на московських и кийивських емісарув [3, арк. 59, 62, 81, 91–92, 105, 112]. Депутат И. Лутак поруняв потенціал меженаціональных конфліктув у крайи из Молдавіюв, Грузійов, Армєнійов и Азербайджаном. А депутат Ужгородської варишської Ради В. Фленько зачитав вымоги народа на зборах коло Народної Ради. Єдным из пунктув было сперти фінансованя из бюджета области прокомуністичної новинки «Єдинство-плюс» [3, арк. 116, 135].

Робота VII-ї позашорової сесії увінчала ся прийнятьом рішення *«Про політичну обстановку в області до державного перевороту 19–21 серпня 1991 р., в дні і після перевороту та довір'я керівництву обласної Ради народних депутатів»*. В тексті документа осуждав ся переворот и поддержовала ся державна независимость України. Окремо указовало ся и на інкрімінацію у адрес обласної Ради *«в проповідуванні національної усамітненості, протиставлення Закарпаття іншим регіонам України, руйнуванню спільного економічного простору»* [3, арк. 175, 178]. А в заяві обласної Ради *«Тільки в складі незалежної Української держави!»* значило ся, ож збыточні й неетичні высловльованя в окремых публікаціях и усных выступах у адрес корінных жителюв Закарпатя, обвини в консерватизмі, політичнув пассивности й рувнодушности до долі України не мають достаточных пудстав. Депутаты выступали за територіалну недотыкальність Українний, засуджовали твердження окремых активістув общественных формовань, загатарных періодичных выдань про сомнів у актови возеднаня Закарпатя з Україннов [3, арк. 179–180]. Айбо єдночасно з сими заявами была пудготовлена и заява до Президії Верховної Ради України про включеня в дньовый шор сесії звіданя *«Про*

створення в Закарпатській області зони вільного підприємництва» (йсе рішення обласна рада приняла ищи 18 децембра 1990 рока – М.З.) [3, арк. 181–182; 4, арк. 101–102].

Ситуація поправді нагадовала «дволикого Януса». З єдного бока, до сесії обласної Ради присылали ся заявы украинських націоналістичных сил. Напримір, из Хустцины документ указовав про недоцілность и провокативность автономії области [3, арк. 202]. З иншого бока, сесія Мукачовської варишської Ради 27 августу 1991 рока рішила просити Закарпатську обласну Раду народных депутатув рішення про проголошеня области «Закарпатським автономным крайом України» и в сьому трафунку провести обласный референдум. VI сесія Мукачовської районної Ради народных депутатув од 29 августу рішила просити Закарпатську обласну Раду народных депутатув выпрошовати перед Верховнов Радов України *«надання Закарпатській області статусу автономної республіки в складі держави України і винести дане питання на обласний референдум»*.

Подля рішення од 14 септембра 1991 рока *«Про підтримку ініціативи Мукачівської міської Ради народних депутатів про проголошеня Закарпатської області Закарпатським автономним краєм»* Мукачовська районна Рада приняла рішення предложити обласнув Раді проголосити область *«...Подкарпатським автономним краєм з правами автономної республіки»*. Депутатам районної Ради поручало ся провести розяснювчу роботу на выборчих округах діля устрою *«багатонаціонального автономного краю»* [3, арк. 195–200].

Значит, через противорічивость помеже сторонниками автономного статуса края и представителями «націонал-патріотичного блока», котрі выступали за соборность «новороженої державы», етнополітична ситуація стала доста критичнов. Закарпатська обласна організація Народного Руха України (товды голова – народный депутат В. Бєдь) уєдно з представителями инных украинських політичных партій и сосполных рокашув організовали пиля будовы Народної Ради мітінг и добили ся трансльованя роботи сесії 27 септембра на площу Леніна (днесь – Народна).

Рокаш мітінгашув, котрі заявили про голодовку, такой поклала шаторы на сперед Народнов Радов. У воззвані голодуючых ся значило слідуючое: *«Реакційна більшість в обласній Раді зганьбила себе під час путчу 19–23 серпня, не дає народу землю, не вирішує питання передачі цер-*

стройку радіолокаційної станції у селови Пістрялово Мукачовського району и воєнного об'єкта в селови Дяково Виноградувського району [5, арк. 55]. Депутат Д. Матіко у выступі одзначав: «... ми вчили ту ідеологію, яку нам диктували марксисты-леніністы Тиводар і Ландовський. (Оплески). А сьогодні ми вже стали демократами». На йсе депутат М. Тиводар зазначив, ож преподавав не исторію партії, а спеціальності з етнографії и первобытної исторії и кедь «...неандартальці були комуністами, можливо, що серед комуністів були неандартальці, я не заперечую, то ваших звинувачень я на свою адресу не приймаю» [5, арк. 36–38]. Депутат В. Жупан зачитав заяву групи робочых, инженерно-технічных достойникув Ужгорода. У пунктови №3 заявы ся указовало на доручення правоохоронным органам дати повну інформацію про «так звані десанти за перевалом»; бо «...на своїй рідній землі розберемось самі без їх наскоків та їх повчань (Оплески)» [5, арк. 58–59].

Из другого бока, професор Ужгородського державного університета И. Туряница обвинив депутатув у противені, а не боронені интересув народа. Член выконавчого комітета Общества карпатських русинов І. Калабішка заявив, ож «русини є, були і будуть!» И туй же вповів, же був у Москві на конференції «по чоловічеському достоїнству», де была прийнята резолюція, котру загналвшиткым державам Європы, Институту меженародного права подля проблемы «самоопределенія» народув [5, арк. 61–65]. Депутат И. Гузинець зачитав телеграмы з Великого Бычкова, Ільници, Мукачова, Иршавы, Свалявы, Тячова за автономію и вертаня національности «русин» [5, арк. 66–68]. Из свого бока депутат Верховної Рады Украйины В. Бедь у своему выступі вповів, ож Украйина и так скоро стане федеративнов державов и не є смысла выступати за автономію Закарпатя. Вун закликав депутатув-мадярув не втяговатися у меженациональний конфлікт, бо «... ви породите такі проблеми, за які угорський народ, який тут проживає, заплює вам очі» [5, арк. 101].

Єднако ж звіданя за автономію ся дебатовало й на другый день. Третьоє засіданя сесії областної Рады стало щи майемоційным, пренапнутым. Выступав именитый историк, універзитетський професор И. Гранчак, котрый у историко-ретроспективному конціпованьови до проблемы проаналізував перспективу автономії края діля будучности Закарпатя. Позад його выступа прозвучали рукоплескы. Далє выступив його опонент В. Зілгалов, котрый заявив про спекуляцію політич-

ных сил, котрі бы хотіли нярьовати з проблемы автономізації области. Вун такой одзначив, ож представникы рахувського общества «Гуцульщина» заявили, што проведуть свуй референдум про одкапчання од Закарпатя; їх такой пуддержує и Воловецькый район. Депутат Ш. Фодо констатовав, ож из розязком проблемы автономії края «зможно би перетворити Закарпаття у другу Швейцарію» [6, арк. 19–29]. Депутаты дали позур на настрої мітингашув пиля будовы областної Рады. Депутат М. Гузов одзначив, ож був свідком лармы й гойканя из людської глоты коло Рады: «...чим дати вам автономію, ми вас всіх переб'ємо». Вун также зазначив, ож и се было выголошено з львовськым акцентом [6, арк. 37].

Не пуддержувучи перспективу автономії Закарпатя, в своему докладови депутат М. Тиводар констатовав, ож иде «явна, цілеспрямована від Донбасу до Карпат політика розчленування ще не утвореної дитини». Вун указовав, ож исе хоснавно чотырьом силам: 1) имперськув силі, котра ся стремить, обы СССР ся далє обстав єдинов державов; 2) неокомуністичнув партійнув номенклатурі; 3) нашим сусідам, котрі на мітингах у Мукачові ся высловльовали за приєднання края до Мадярщины й Чехословакії у рамках автономної Подкарпатської республікы; 4) тутешньым «русинам», котры ся орієнтують на заграничні силы й снить міфічнов «Русинійов» [6, арк. 32–33].

Туй варта вповісти, ож 1 септембра в Мукачові одбыв ся мітинг Общества карпатських русинов «по питанню національного відродження русинського народу і відновлення статусу Підкарпатського краю». На сьому мітингови ся вказовало, ож тоталітарный режим установив «...політику денационалізації корінного населення русинів і їх неправомірну українізацію». Говорило ся й про «тенденцію духовного закріпачення русинського народу». Мітингаші-русини такой давали на знамость, ож у припадку выключеня звіданя про автономный статус Закарпатя пуд тиском голодуючых на площі сперед областнов Радов «...ми також оголосимо безстрокове політичне голодування» [6, арк. 82–85]. У озвані до депутатув од гражданина В. Сіладі ся справедливо вказовало: «Невже ці 100 чоловік, що голодують це і є Закарпатська область?...Працювати треба, а не мітингувати» [6, арк. 88].

Треба нагадати такой, ож окрем Общества карпатських русинов создавали ся й нові організації русинського прямованя. Так Общество православных Закарпатя имени Кирила и Мефодія было создано 13 апріля 1991 рока. Рішеня про реєстрацію Статута оно дустало 19 новембра. У

Статуту Общества ся зазначало, што помеже го завдань є недопущення меженациональных и межеконфесійных конфліктів и «сповнення віковичних прагнень русинів до духовного відродження і національного розквіту в єдиній Україні; збереження рідної мови і всіх розмовних діалектів краю» [7]. Ініціативна група Асоціації нерадикальних демократів, ищи не мавучи зареєстрований Статут, подала на сесію 15 октовбра 1991 рока своє выголошеня. У ньому ся указовало про: 1) мусайность публікованя стенографічного звіта засіданя сесії 1–2 октовбра; 2) прийнятя рішення про опрос обывателюв области за державность, національность, державный язык; 3) публікацію матеріалу про «возз'єднання чи приєднання» послідь ослобоженя края, побечеловати їх правомочность; 4) пообзирати кандидатуры дїля руководства области, бо край ся не годен лишати без провода в «теперішній критичний момент» [8; 9, арк. 120–121]. У резолюції Закладаючого конгреса Демократичної лігы національностей Закарпатя од 27 октовбра ся одзначало про перспективность автономного статуса области спозад «зростаючі вимоги трудових колективів, національно-культурних товариств, громадських організацій, політичних угруповань, депутатів» [10, арк. 217–218; 11, арк. 244; 29].

Тым часом робота сесії 2 октовбра ся кончила прийнятьом рішення «Про статус Закарпаття в складі незалежної України». В сьому документо-ви одзначалося про созданя комісії из 38 чоловік по изучованю звіданя про статус Закарпатя. Вказовало ся на публікованя комісійов обґрунтованя статуса области у пресі до 30 децембра. Такой же рекомендовало ся покласти звіданя про статус области на областный референдум [6, арк. 61–64]. А на боках новинки «Новини Закарпаття» вже ся публіковали проекты декларації про выголошеня Закарпатя автономным крайом. Формолованя ся зводило до далшого: «Спираючись на традиції, самобутність, невід'ємне право на одвічне прагнення багатонаціонального населення Закарпаття до самовизначення...» выголосити область автономнову складі України [19].

Уже на 5-му засідані сесії 31 октовбра было прийнято рішення «Про проведення обласного референдуму». У текстови воты (бюлетня – М. З.) дїля голосованя вказовалося далшое звіданя: «Чи бажаєте Ви, щоб Закарпаття отримало статус автономної території, як суб'єкта у складі незалежної України і не входило в будь-які інші адміністративно-територіальні утворення?» [11, арк. 83–84]. А ІХ сесія Берегувської районної Ради народных депутатув ищи май переже 14 септембра

приняла рішення провести 1 децембра референдум про створеня у Берегувському районі мадярського автономного округа. Мотивація была таков: из 85 600 обывателюв района – 57 100 чол. (66,7%) є репрезентантами мадярського етноса [12, арк. 74].

Из свого бока мітинґаші, участники голодованя пиля областної Ради выступили з своїм озваньом до сесії. У ньому ся вказовало про «припинення обману народу» й мусайность сповнити вимогы голодуючих, які ся высували 27 септембра [11, арк. 248–249]. У свому шорі лідеры общества карпатських русинів (В. Сочка), німецькое общество «Оброда» (Е. Кайнц), організація «Рома» (А. Поп), общество мадярської культуры Закарпатя КМКС (М. Товт), словацькое общество імені Л. Штура (Й. Горват) од 13 октовбра 1991 рока уєдно прийняли выголошеня до Закарпатської обласної Ради й Головы Верховної Ради України Л. Кравчука. В нєм ся говорило про обрїхованя в новинці «Карпатська Україна» и других выданнях про припадкы в контексті останньої сесії обласної Ради, мітинґы меже широкой сосполности края. У пунктови №4 выголошеня предлагало ся обєдинити автономію из вводом на Закарпатю зоны слобудного пудузятництва. У кунцьови документа ся зазначало: «...за незалежну Україну та автономне Закарпаття у її складі!» [11, арк. 252–254].

У таких обстоянях депутаты, представителі «Демократичної платформи» в обласнум Раді народных депутатув прийняли озваня до Головы парламента України Л. Кравчука. У сьому депутатському кликаньови ся вказовало на противопоставеня общевкраїнського и областного референдумув, на манипуляцію людности области, на закладаня міны меженационального розділа депутатами промосковської, промадярської и прочеської орієнтацій 31 октовбра 1991 рока [31]. У документі ся вказовало, што Раду «штовхають на незаконні дії, які можуть мати не лише політичні, а й юридичні наслідки»; майбулш через ото, што «питання референдуму про статус Закарпаття виходить за межі компетенцій обласної Ради, порушує ряд статей нині чинної Конституції нашої держави» [32]. Пуд сим документом были фамілійні имня сих депутатув: М. Джанда, М. Тиводар, И. Мокрянин, Л. Караванська, Ф. Пожар, И. Габор, М. Дзямко, І. Гайналь, И. Савчук, Х. Петрище, Є. Деркач.

Ситуація ся фест поміняла из пудготовков до президентських выборув. На VIII позашоровов сесії 20 новембра 1991 рока діскутовало ся вже самое правное формолованя статуса Закарпатя у

текстови воти діля голосованя. Депутат И. Грицак предложив замінити слово «автономія» на «самоврядна адміністративна територія», як и было вто подано на стрічі з кандидатом у Президенты Л. Кравчуком. Одзначиме, што пробирали ся вшелиякі формолованя: «спеціальна самоврядна територія», «спеціальна автономна самоврядна територія», «самоврядна автономна територія», «спеціальна самоврядна територія Закарпаття» [13, арк. 1–10].

Послідь діскусії з сьої нагоды было прийнято рішення «Про зміни в тексті бюлетня для голосування на обласному референдумі 1 грудня 1991 р.». Таким способом текст (пункт 3 рішення од 31 октовбра) був сформолований сяк: «Чи жаєте Ви, щоб Закарпаття отримало з закріпленням у Конституції України статус спеціальної самоврядної адміністративної території як суб'єкта у складі незалежної України і не входило в будь-які інші адміністративно-територіальні утворення?» [13, арк. 13]. Чого депутаты, переважное число з котрых боронили автономный статус пряли йсе формолованя, по днешній день є доста комплікованым звіданьом. Свуй позур на йсе дав єден из участникув тых зажиткув, русинський общественный активіст В. Заяць. Вун є пересвідченый, ож туй не обыйшло ся без гроши (пиля 1,5 млн. доларув), які роздали закарпатськым депутатам кийовські функціонеры пуд руководством Л. Кравчука [21, с. 6].

На што вказали результаты голосованя обывателюв Закарпатя, серед яких булша частка потомкув корінных русинув? У першый шор одзначиме, што результаты голосованя провказали твердо пересвідченость краян у независимости Украинської державны. За йсе проголосовало 90,13% избирателюв, а 60% оддали свуй голос за першого Президента Украины Л. Кравчука. Результаты голосованя подля статуса спеціальної самоврядної адміністративної території края представиме у далшув табелці.

Результаты голосованя подля самоврядного статуса Закарпатя на референдумови 1 децембра 1991 рока [14, арк. 139].

Число вот діля голосованя	847 364
Достали воти	702 324
Узяли участь у голосованю	700 555 (82,7%)
«АЙНО»	546 450 (78%)
«НЕТ»	128 762
Недійні воти	25 343

По сьому видиме, ож домінантна булшина електората высловила ся за статус Закарпатя як спеціальної самоврядної адміністративної території, субекта в составі Украины. Айбо діля справедливости треба вповісти, што в голосованю не брало участь булше 145 тыс. избирателюв, майже 129 тыс. выступили против, недійными ся провказали булше 25 тыс. вот. Таким образом, 78% є формалным числом; в реальности за самоврядность (читай – автономію) Закарпатя в складі Украины проголосовало булше 60% челяде з ушиткого числа избирателюв края (847 364 чоловік), што є довороха файным результатом.

Референдум у Берегувському району про створеня мадярського автономного округа также вказав фест широку пуддержку обывателюв. Из 61070 избирателюв района взяли участь у голосованю 53 442 чол. (87,5%). «За» створеня автономного округа проголосовали 43 482 избирателюв (81,4%). Обласна Рада народных депутатув 6 марта пообзирала материалы про результаты районного референдумай прийняла рішення обратити ся до Верховної Рады Украины перейменовати Берегувський район на Берегувський мадярський автономный округ из центром у вариши Берегово в составі Закарпатської области й предвидіти в Конституції Украины таку адміністративно-територіальну єдиницу як національный автономный округ [15, арк. 74].

Результаты обох регіональных референдумув стали основным мотивом діля домаганя областным руководством вписованя перемін и додань до Конституції Украины, што не было вчинено з бока украинської власти до днесь. В децембрі была створена робоча комісія областного выконавчого комітета пуд руководством новообразованого головы областной Рады М. Країла, а пак и «тимчасова творча група» пуд руководством С. Устича діля пудготовки проекта Закона «Про статус спеціальної самоврядної адміністративної території Закарпаття» [16, арк. 62–65; 17, арк. 47]. Одповідно до рішення 24 януара 1992 рока 1 частину статі 77 предлагалося доповнити словами: «В Україні є спеціальна самоврядна адміністративна територія» [14, арк. 233]. Послідь сих подій з бока областної владної еліты ся зачала активна процедура домаганя майширших сфер політико-економічного впливаня у контексті автономістських аспірацій. Из своего бока представники русинських общественных організацій у своих выголошенях по днешній день продовжовуть ся домагати имплементации результатув референдума 1 децембра 1991 рока [23, с. 120; 27, с. 98; 30].

Заклученя ай розсуженя

Як справедливо одзначив ученый-историк И. Поп, «після короткої хвилі активності у 1991 р. маси знову стали апатичними до політичних справ, в «товариствах» і «партіях» розколи, боротьба за лідерство, у деяких політична мімікрія» [28, с. 16]. На наш погляд, в розбурених 1989–1991 роках не могла йти бесіда про истинное ангажування мас. У першому шорі реалну активність проявляли політичні лідери, еліти, а не «народні маси» (йся словозлука є ищи тым старым поплатком марксистсько-ленінської методології – М.З.). Народ лем прияв ото указаня, якоє му вміло припарадити з єдного бока стара, постсоветська партійно-номенклатурна еліта, а з другого, нова, так звана українська націонал-демократична сила. Єдним ся виділо, ож у майспереду має быти карпаторусинський ідентітет и домаганя автономного статусу Закарпатя, за який ся бороли предки ищи в часы Чехословакії. Другі были обворожені перспективов формованя соборної, національної державы Украйины, за їх пересвідченьом у перспективі єдної з майспішних держав Європы...

Безувно, же мож говорити про общественно-політичні габы активності челяди. В аналізованій нами період йся габа ся читаво пудняла дгорі. Фактично єї мож розпозіровати у контексті тых політичних трансформацій, котрі обыяли вшитку Центральну-Восточну Європу, державы постсоветської ширині. Закарпатя, мавучи окремішность державно-правного статусу спозад багатовікового перебуваня в составі Мадярщины, пак Чехословакії и Советського Союза, на зачатку 1990-х рокув фактично реабілітовало русинську етнонаціоналну орієнтацію. В ситуації розвала СССР она ся послужила постсоветськув еліті, яка розрішала свої партікулярні інтересы в протистоянні з націонал-радикалами, «руховцями». Пересвідчені комуністы, котрі пропаговали лем український ідентітет діля русинув Закарпатя яли быти їх сторонниками. Йся противорічність часув упадка Советського Союза найшла далші каналы реалізації в закарпатському соціумови: 1) напруженя интернетних контактув у крайи меже корінными обывателями и мігрантами; 2) політизація мадярської етничности; 3) формованя русинського етнокультурного простора Закарпатя а такой и активное фунгованя політичного руха окремых лідерув-русинув, який ся добивать вызнаня націоналности «русин» и моцує ся обернути позур украинської власти на реалізацію резултатув референдума 1991 рока. Шкода, ож

уже 30 рокув и безуспішно...

Окреме такой зазначиме, ож фест важным жерелом діля комплексного розуміня вшиткої складности етнополітичных процесув зачатка 1990-х рокув, стали бы споминки участникув тых дійств. За йсе прикликаєме записати мемоары старшу челядь, яка добрі памнятать року, котрі описані в нашому выкладені проблемы в дизкурсі архівных документув. Варта бы поруньовати розличні назоры як русинських общественных активістув, так и їх опонентув, украинських націонал-демократув. Челяднику, який стремить ся быти обьективным, бестенденціозным и має толерантну менталность, йсе бы было дуже хосенным діля высвіченя цілостной картины сього интересного й важного дарабчика в недавнув исторії нашого края.

Ухосновані жерела:

1. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Розпорядження від 12.09.91 № 320. Арк. 110–112.
2. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Розпорядження від 16.09.91 № 30 «Про скликання позачергової сесії обласної Ради народних депутатів». Арк. 122–124.
3. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання (Перше засідання) та рішення, прийняті сесією від 27 вересня 1991 року. На 207 аркушах.
4. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. I засідання IV сесії обласної Ради народних депутатів XXI скликання від 18 грудня 1990 року. Рішення 18 грудня 1990 р. «Про створення зони вільного підприємництва «Закарпаття». Арк. 100–102.
5. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією (Друге засідання) від 1 жовтня 1991 року. На 141 аркуші.
6. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання (Третє засідання) від 2 жовтня 1991 року та рішення, прийняті сесією. На 88 аркушах.
7. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп.

14. Діловодство. Спр. Рішення від 19.11.91 № 215 §1 «Про реєстрацію Статуту Товариства православних Закарпаття імені Кирила і Мефодія». Арк. 177–194.

8. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Рішення від 22.10.91 № 201 «Про реєстрацію Статуту громадсько-благодійної організації «Асоціація нерадикальних демократів». Арк. 94–109.

9. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією (Четверте засідання) від 15 жовтня 1991 року. На 121 аркушах.

10. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Рішення від 19.11.91 № 215 § 2 «Про реєстрацію Статуту Демократичної ліги національностей Закарпаття». Арк. 195–222.

11. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією (П'яте засідання) від 31 жовтня 1991 року. На 357 аркушах.

12. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 23. Канцелярія. Спр. Том I. Листування з Верховною Радою, Адміністрацією Президента України. 16 січня 1992 – 05 серпня 1992. На 171 аркуші.

13. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. VIII позачергова сесія обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 20 листопада 1991 року. На 13 аркушах.

14. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. IX сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання. Перше засідання від 24 січня 1992 року. На 240 аркушах.

15. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 23. Канцелярія. Спр. Том I. Листування з Верховною Радою, Адміністрацією Президента України. 16 січня 1992 – 05 серпня 1992. На 171 аркуші.

16. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Рішення від 3.12.91 № 225 «Про створення робочої комісії облвиконкому по підготовці проекту Закону України «Про Статус спеціальної самоврядної адміністративної території Закарпаття». Арк. 60–68.

17. Відомчий архів Закарпатської ОДА. Ф. 195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів. Оп. 14. Діловодство. Спр. Розпорядження від 17.12.91 № 464, арк. 46–49.

18. Гаврилів І. Місяць вересень, десять років тому. *Срібна Земля*. 2001. 22 вересня. С. 6.

19. Декларація про проголошення Закарпаття автономним краєм України (Проект). *Новини Закарпаття*. 1991. 1 жовтня. С.4.

20. Джанда М. Політичний пасьянс по-закарпатськи, або три жовтневі революції. *Нова свобода*. 2001. 1 листопада. С. 3.

21. Зан М. «Бануву, ож много дорогоцінного часу потратив на пустих людей...» (Інтерв'ю з лідером русинського громадського руху в Закарпатській області Василем Зайцем). м. Ужгород (25 серпня, 9 вересня, 11 листопада 2020 року). Рукопис. На 10 арк.

22. Зан М. Одродження русинської етноідентичності на днешньому Закарпатю в умовах гласности й демократизації (без люстрації й декомунізації: до 30-роччя організації Общества карпатських русинів). *Русин / Rusín*. 2020. Ї. 2 (г. XXX). С. 28–30.

23. Заява Союму підкарпатських русинів. *Руснацький світ: Науково-популярний збірник*. Т. 2 / Русинське науково-освітнє товариство; Карпаторусинський науковий центр; Укладач М.П. Макара. Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001. С. 119 – 120.

24. Звернення голови обласної Ради народних депутатів М. Ю. Волощука до народу Закарпаття. *Новини Закарпаття*. 1991. 1 жовтня. С. 1.

25. Ільницький В., Діба О. Волощук зробив свою справу?.. Нотатки з позачергової сесії обласної Ради. *Новини Закарпаття*. 1991. 2 жовтня. С. 1.

26. Ільницький В.І. Штрихи нашого часу: Публіцистика. Ужгород: Закарпаття, 2000. 156 с.

27. Кривський І. Підкарпатські русини і розбудова соборної демократичної України. *Руснацький світ: Науково-популярний збірник*. Том I (у двох частинах). Частина перша. Ужгород: Патент, 1999. С. 88–100.

28. Поп І. Homo totalitaricus? Історія Закарпаття: критичні роздуми. *Карпатський край*. 1996. № 5–7. С. 4–22.

29. Програмна заява Демократичної ліги національностей Закарпаття. *Карпатський край*. 1991. 12 листопада. С. 2.

30. Рішення III сесії Союму підкарпатських русинів. Про необхідність врахування специфіки Закарпаття у майбутній адміністративно-територіальній реформі в Україні. *Руснацький світ: Науково-популярний збірник*. Т. 2/Русинське науково-освітнє товариство; Карпаторусинський науковий центр; Укладач М. П. Макара. Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2001. С. 126.

31. «Сподіваємось почути рішучий і справедливий голос на захист...України». Голові Верховної Ради України Л.М. Кравчуку. *Новини Закарпаття*. 1991. 13 листопада. С. 4.

32. У знак протесту... *Карпатський край*. 1991. 12 листопада. С. 1.

(Публікуємо в оригіналі – підкарпатським варіанті русинського язика.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 6

Дорогы читателі, рік 2021 ся помаленькы посувать ку концю і з каждым далшым днём ня з часу на час стисне при серцю. Бодай бы ні... Дні суть куртшы, тма темніша а тота корона-ситуація... Ах, шкода бісіды... На другій страні, по минулы роки ем в такім припадї все выглядав сполягливе – тепле наруча літературы. А в сучасности о то веце то рекомандую і Вам.

В посліднім Поздравліню Русинів на рік 2021 Вам зась приношу інтересный мікс русиньской літературы, котрый ся снажить заінтересовати штонайвекшу групу читателів. **Гелена Гіцова Міцовчінова** ся пригварять школярикам із своєв зимушнєв поезієв, **Штефан Смолей** пише не-тіпічно о людській любви а **Квета Мороховічова-Цвик** ємні і емотівно віршує о розлічных сторінках людської души. Про тых з Вас, котры тужать по дачім „темнішим“ ем выбрав приповідку **О семох братах-гавранах і їх сестрі**.

Хоць ем Поздравліня зачав в іншій тонї, хочу го скончити оптімістично. В далшій числі Русина ся можете тішыти на літературну творчость участників Літературного конкурзу Марії Мальцовской ці на укажкы з найновшых выдань книжок русиньской літературы. Жычу Вам покійны і спокійны Рождественны свята, стрітима ся в далшій році.

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ

Гелена Гіцова-Міцовчінова

Школярїк

зато повно на горбочку радости і крику.

Полїтує з Вілком там і пчолка Мая, веселеньку бзучку тыж родічі таять.

Перин-Баба

Уж зачала Перин-Баба над горов кружыти, гаї, поля і долины хоче засніжыти.

А на каждім конарику заблищало злато, же уж клєпкать до облака новорочне свято.

Малый хлопчік Петрик не спознавать брата, што ся перед дїтми днесь грать на пірата.

Порошковым цукрєм стоїть обсыпана лоза, увідїла з фуrow цукрю плазити Мороза.

Та не чути на саніці черькотаня воза, бо на санках із Аляшкы спустили Мороза.

Крылом нашыроко вітрик помахує коник осідланый собі підскакує.

Не буде ся быстра вода у спадї пінити, зима ледянов бланов йде потік заскленити.

Карневал

Чом повно радости є у школьській галї? Бо школярї в масках днесь на карневалї.

Ангел і Миколай – довгожданы гостї, зато в галї повно сміху і радости.

Зимны свята

Высвічени серед села стоять уж стромикы на них вночі наморозив дїд мороз цомпликы.

Зъявила ся в стрїбрї уж снігова влочка, а із Дїд-Морозом пришла Снігурочка.

Злетїти із неба з великым баликом, тай уж повно дарів стоїть під стромиком.

Тай розсвітив уж Миколай звїзды на стромику,

Уж сова ушата выгукує в галї, на дїтей вывалить великы окалі.

Стражить під ялинок дары стара лишка, а златы орїшкы грызе сива мышка.

Дівчата і хлопці
танцюють, співають,
бо гостей з дарами
на святі витають.

Уж глуцны варганы
перестали грати,
дїтворі до дому
тяжко ся зберати.

У руці балоник
із школьського балу,
а в сердечку несуть
щастя з карневалу.

Нескоро до дому
заскрипіла бранка,
то дїточкам двері
отворила мамка.

Понсела ся селом
справа од дїточок,
же уж під дверями
дзвонить новий рочок.

Рождество

Мають діти на Рождество
радість превелику,
бо Ангелик і Морозко
світять на стромику.

Потішены, же ся будуть
з бомбулями грати,
у зеленій сукни стромик
будуть приберати.

Може познать нянько, мама
чудотворны чары,
а Ісуско їм принесе
під ялічку дары.

Розпочали в радієві
уж колядки грати,
родиночка за стіл сідать
ведно вечеряти.

В погарику уж воскова
свічка яснї горить,
може сам Ісуско двері
до дому отворить.

Чеканя на Ісуска

Не видно на паші
з вівцями пастушка,
бо він із радостєв
чекать на Ісуска.

Тай вістка ся несе
од села до села,
по світї ся шырить
новина весела.

З великой радости
выспіває Бранко,
же Ісуско з даром
стоїть уж під бранков.

Ісуско ся народив

З Віфлеєму ся по світї
рознесла новина,
же в яскыни є сповита
уж Божа дїтина.

Тай Царіця при колысці
співать співаночку:
люляй, люляй дїтя міле
мій любый сыночку.

Уж на землю ясна зоря
з неба засвітила,
та трём царім із виходу
слід не загладила.

Молитвочка

Перед спанєм ся дїточкам
заперають очка,
а із сердца про Ісуска
летить молитвочка.

Бо у Слові Божім денно
спомянуть на нєго,
жебы близких – нянька,
мамку
хранив од планого.

Кажде рано із радостєв
з постілєчки встануть,
Слова Божы од Ісуска
до школы їх ведуть.

Дарунок

Не співають ту Майко:
Гаяй, же, мі гаяй,
поздравити учіть
свого папагая.

Не був од родічів
дарунок на святкы,
лем од своєй вірной,
доброї камараткы.

Уч го добры слова, –
слухать рады Лідкы,
жебы без поздраву
не вылетів з кліткы.

Мусить дні і ночі
тихо там сидіти,
але знать родину
рано поздравити.

*(Гелена Гіцова–Мицовічінова:
Школярик, Пряшів: Обчаньске
здружїня КОЛЫСОЧКА –
KOLISKA, 2015, ISBN 978-80-
972115-2-3, с. 13-17)*

Штефан Смолей**Отрошынкы
щастя****Перша**

Ты есь была
перша
за котров
єм тужыв,
спроваджав
очами,
в своїх
думках
блудив.
В будучім
животі
лем з тобов
крачати,
лем з тобов
крачати,
з тобов,
з твоёй
красы
велё силы
брати.
Бою ся
думати,
проречі
словічко,
же страчу,
не найду
любляче
сердечко.
За котрым
так тужу,
може сама
не знаш,
же я
тебе люблю.
Вірю,
же то
спознаш.

Чом есь смутна?

Може ся
чудуеш,
же не несучу
квітки,

іду напорожнё
а на луці
тількы.
Жебы-м
правду повів,
вшыткы бы-м
выторгав,
на знак
нашой любви
тобі порадовав.
Я не хочу
быти
прічінов
їх смерти,
няй ростуть
і цвинуть,
в тій прекрасній
керти.
Няй цвинуть
і дале
довго
розцвітають,
няй вшыткым,
нелем нам,
радность
роздавають.
Любов
няй не буде
прічінов
їх смерти,
няй зістане
чіста
в твоім,
в моім
сердці.

Чудный страх

Ішов єм
ку тобі,
дома есь
не была.
Не знав єм,
што з
тобов,
де есь
ся стратила.
Всягды
єм тя глядав.
Знаш,

який про
тебе
страх єм
переживав?
Вернув
єм ся
домів,
ліг собі
поспати,
не спав єм,
мусив єм
на тебе
думати.
Надраном
єм заспав,
ты ся мі
приснила.
Відів єм тя,
з другим
в парку
есь сиділа.
Была бы
ты схопна
таке штось
зробити?
Мене зохабити,
другого
любити?
Мылиш ся
Васильку,
кедь на таке
думаш.
Ты віриш
своім снам?
В них ніч
правды
не маш!

Чом так?

Ты думаш,
же люде
на нас
позерають?
Же мы ся
стрічае
давно о тім
знають.
То лем
твоя мати

не знать
похопити,
же молодым
треба
ведно ся
сходити.
Із жывота
радость
ведно
прожывати,
на сполочный
жывот
ся приготовляти.
А який
він буде?
Тяжко о тім
знати.
Який нам
готовлять
нашы –
отець,
мати.

Ці памяташ

Як то
тогда было?
Пискав
єм сі
на піщалку
із верьбовой
скоры.
Ты сиділа
коло воды,
умывала-сь
ногы.
Місто
гребіня
есь руков
волося
гласкала.
Непослушне,
пелехате
водов есь
мачала.

Недалеко
на бережку
на земли
єм сидів.
Позерала-сь

і на мене,
ці єм тя
увідів.
Мала-сь
проникавы
очі.
Віриш?
Аж кололи!
А твій голос
при співаню
летів аж
по полю.

Были сьме
щі
молоденькы,
ведно
не ходили.
Лем так
боком
потаёмкы
на ся
посмотрили.

Зузко моя

Зузко моя,
Зузко,
подьме
собі сісти,
што ношу
на сердці,
хочу ті
повісти.
Превелику
радость
вчера-сь мі
зробила,
як єм чув
од тебе
тоты красны
слова.

Же лем мене
любиш
і будеш
любити,
же ведно
будеме
і дале
ходити.

Першый раз
од тебе
єм чув
тоты слова.
Повідж їх
про мене,
щі раз,
повідж знова.

І я тебе
люблю,
мушиш мі
вірити.
Обіцям,
же буду
лем тебе
любити.

Ближать ся
спросины,
треба
свадьбовати,
ці нашы
нянькове
стигнуть ся
зъїднати?

Ці наше
любліня,
радость із
жывота,
не будуть
збыточны...
Про нас
буде псота.

Ваську мій,
Василю.
Одыйдеме
з дому,
де нас
не познають.
Будеме служыти,
і так
ведно жыти.

*(Штефан Смолей: Отрошын-
кы щастя: Академія русинь-
ской културы в Словацькій
республіці, 2020, ISBN 978-80-
89798-22-3, с. 57-66)*

Квета Мороховічова Цвик**Шыте нитков
бабиного літа****Кому дзвонить
грана**

В Пчолинім
не дзвонить „умерачік“.
Мертвому дзвоняць
вшыткы дзвоны.
Дзвоняць парадно,
дзвоняць маєстатно,
дзвоняць на граны.

Нянько

Сон мого нянька
Красный коник
Чорный, блискачій
Штрамачок.
Такого мав він
Колись дома.
По такім тужыв (іщі)
Як дїтвачок.
Вірив, же знову
Прийде доба,
Кедь коника зась
Буде мати.
Так ся ай стало.
Доба пришла,
Но принесла му
І час вмерати.

П. С.: Хлопи з твердыма
руками
Мнягкого сердця суть.
Такы, як мій нянько.
Просто пишу
На ёго памнятку
Тоты рядкы.

Дідівщина наша**(Іншпироване
рядками М. Б.)**

Мій дїдо тыж
за тмы вставав,

бы цілый день
хырбет згынав,
і помалы
вмерав.

По роках

Теперь розумлю
Кіньску ласку
Нянька і ёго
Ровесників.
Бо маю псика,
Такого „ворішка.“
В чінжаку жыє
Без буды.
Він ня так любить
Песёв ласков,
Як нігда ніхто
Не буде.

Во Йордані

Вічна ріка Йордан
Тече в Святій землі,
Несе людём надій,
Што жыють на Землі.

Вода з водовода
Чіста, не пахняча,
Вода із студника
Має пах колача.

Вода посвячена
Нігда не замерзне,
Вобыстя нам хранить,
Страчене наверне.

Іщі не так давно
Мати нам радила,
Притім хыжу дома
Свяченув кропила.

Воду із Йордану
Все по руді майте,
Кедь вам буде тяжко,
Нёв ся покропайте.

Чістый як слызочка
Тот Ісуса прамінь,

Він наша молитва,
Він і наше: „Амін“.

**Кедь помине
молодость**

Боляць ногы,
Терьпнуть руки,
Тяжко є мі на душі.
Рано встаю,
День ся будить,
Треба го йти стрічати.
Як го жыти?
У веселости!
- гварила наша мати.
Маю надій?
Маю тоту натуру?
Кедь дню вшыткы
Мої смуткы
Отваряють капуру.

**Народениновы
сентенції**

Суть ту. Зась.
Народенины.
Як каждый рік:
І торта на столі,
І свічкы горяць.
Люде ся бавляць,
Музику слухають,
Пють і їдять.
Пють і їдять...
Юбілантка на тото
Дівадло
Лем ся тихо позерать,
Лем ся тихо позерать.

„Гостів невроком,
Дарунків тыж“,
- Прошуміла ї в голові
Думка, як мыш.

Вшыткого є доста,
Комфорт в домі має,
Лем на душі пусто.
Чом? – Ніхто не знає.

Люде ся бавлять,
Пють і їдять,
Вни ніч не чують,
Ніч не відяць.

Над „драготов“ дарів
Стишок домінує,
Дарунок од внучкы
Наймільшым ей є.

Гості вже співають:
Многая, благая літа...
Юбілантку тїшить,
Же ся славносьть,
Хоць лем раз одбыла
Без традичного фопа.

Не страчать на вірі,
Снує новы планы...
Што кедь бы раз были
Лем такы тихонькы?
Два, три балоники,
Співанка дітинкы.

Бо великий гурявк,
То є модерный штїл
Но кедь в домі хаос,
Смуток сідать за стїл.

На „Свічки“

(Носталгічна сповідь
Русинкы)

Смутно мі на душі,
Кедь прийду до краю.
Не стрічам родаків –
Повмерали, знаю...

Кедь піду на цінтерь,
Там вшитка родина.
Крижы, вінці, квітки...
Нянько, мати, стрына...

Палю свічки вшиткым,
Споминам і плачу.
Хоць слызы не течуть,
Молю ся і клячу.

Коло гробів родных
Стежку сьме зробили.
Оздобили крижик,
Побісїдовали.

Бісїда не легка.
Недоповіджене

Приходить на мысль,
Кедь там так стоїме.

Минулосьть не зміниш,
Так ся мало стати.
Мертвых на покою
Охабляме спати.

Мали тыж свої сны
Світ ішли мінити.
Многы пробовали
Русинів збудити.

Їх діло зачате
Треба докончіти.
Вже нам не бороняць
Русинами быти.

То наша задача
Дітей і онуків.
При гробах дайме слюб
До будучіх років.

*(Квета Мороховічова Цвик:
Шыте нитков бабиного літа,
2019, ISBN 978-80-971260-3-2,
с. 64-73)*

Михайло ГИРЯК

„В сімдесятій семій країні“ – Карпаторусиньскы приповідкы

О семох братах–гавранах і їх сестрі

Жыли собі єден отець і мати а мали семох сынїв. Хлопці меджі собов ся шарпали і били, а мати ся на них сердила, чом ся ненавідяць. Раз отець пішов з волами до ліса по дрыва а мати із сынами зістала дома, і вни ей міцно розїли. Тай не знала она, што бы їм повісти, і міцно залала (словно загрїшыла) од сердця: „Бодай бы сьте гавранами поставали!“ Праві тогды была плана хвіля, і так ся стало, же хлопці пропали у вертепах, занесло їх до божого саду і ту они посїдали на высокый верьх, што досягав аж до неба. Быв там пустый дім, в котрім ништо не бывав. А хлопці знова ся перемінили на людей і зачали там газдовати. Быв меджі нима єден такый мудрый, што знав змайстровати таку спружину, на котру кедь камінь приложыв, та міг забити ці птаха, ці звірину. Зато братове мали достаток мнуса а на хліб самы собі заробили, бо быв меджі нима іщі такый, што збу-

довав вітровый млин. Каждый брат мав пушку і тоты спружыны і потребный сарсан самы собі знали порихтовати.

Як хлопці із родічовского обыстя одлетіли, мати за нима без перестанку плакала:

– Ой, кобы щі колем єдну дітину мала!

І стало ся так, же ся їй народила іщі єдна дівочка.

Кедь было дівчатку тринадцять років, зачала пасти отцёвы волы а діти ї прозывали гавранчатём. Од жалю вна вхабила волы і пішла до світа.

Ішла она по лісі та ішла, і хтознать як далеко зашла. Одразу застала перед яковсь хыжов, в котрій жыла єдна стара жіночка – Місячкова мати.

– Одкыль єсь ся, сына моє, ту взяло? Зістань ту бивати.

Лемже дівча одповіло:

– Не можу, бо йду братів глядати.

А бабка повідать:

– Хыбаль бы мій сын знав, в котрім боці твої брата перебувають.

Опросила ся Місячка, а він одповів:

– Я щі там не був, але думам, же будуть вни у тім краю, кады Сонце ходить.

На другый день дівча ся у Місячковой матери наїло і мати Місячкови наказала, абы дівку одпровадив у сончени боки. І так Місячок выпровадив дівча ку Сонцёвій матери. А вна го погостила і на ніч прияла. Звідує ся нёй, де йде. А дівча розповідать, як мати її прокляла семох сынів, котры пішли по світі з гавранячіма крылама, а оно їх іде глядати. Сонцёва мати ся зачудовала і гварить, же хыбаль бы Сонце знало, де жыють її братове. Пришло Сонце домів, мати ся го просить, ці не знає, де жыє сім згавранітых братів. А Сонце одповідать, же не знає, бо в таких боках іщі нігда не грїло. Сонцёва мати дала дівчати на путь їсти і повіла Сонічкови, абы дівча одпровадило до Вітровой матери.

– Де ты пугуеш, сынятко моє? – просить ся дівчати Вітрова мати.

– Іду своїх семох братів глядати.

– Я щі о такім нігда не чувала, та хыбаль бы мій сын знав, де то є.

Прилетїв Вітор домів і звідує ся го мати, ці не знать або не чув, в котрім краю жыє сім братів, што ся гавранами стали. А він гварить:

– Я був мокрый і ем ся выззув, а на тых сынів комин повішав ем онучкы і сам побрав я ся домів спати.

– Ах, сыну, тото дівча глядять тых своїх семох братів, та і завтра одпровадь ку ним.

На другый день Вітрова мати погостила дівча, Вітор ї взяв на плечі і одлетїв з нёв до того господнёго саду. Лемже братів уж не было дома, бо пішли до ліса полёвати. Вітор зняв дівча з плечей, взяв собі высушены онучкы і ся забрав по світі.

Вернули ся братя напрудне, бере наймолодшый про них страву і видить, же їло порушане якесь, і повідать:

– Ей, братикы! З нашой стравы якбы хтоська їв.

А шість братів одповідать:

– Мы уж ту так пятнадцять років і донынї ту іщі никого не было.

Тай пообідовали, і зістав дома другый брат вечерю варити. Як вечерю поладив, пішов за останніма роботу робити. А дівча вышло спід постелї наймолодшого брата, попоїло із наготовленной вечерї і легло під постіль другого брата. Як ся братя вернули вечур домів, та другый гварить тото саме, же страва порушана є.

А першый каже:

– То не може правда быти!

Повечеряли згавраніты хлопці, полігали спати і приснило ся другому спомеджі них, же їх сестра пришла к ним на гостину. Рано повставали і собі порозповідали, што ся кому снило. І ту другый з них тьж розповів свій сон. Поладив собі їсти, абы мали на обід, а дівча встало, наїло ся із полуденку і пішло під постіль третёго.

Вернули ся братя напрудне, а третій повідать:

– Ей, братове, та ту менше стравы як другыраз. Штоська ї порушало.

А другы му гварять:

– Тадь мы ту іщі никого не віділи.

Пополуденковали, а четвертый зістав вечерю варити. Кедь зварив, пішов за братами до работы. Вернуть вни ся вечур домів, і вшыткы повідать:

– Наісні, же ту стравы менше єсть, та хтось нам і рушать.

Подумали, побісїдовали:

– Так ту дахто є, будеме го глядати.

Як так глядають, та під третёв постілев находять дівча і просять ся го:

– Встань! Што же ты в нас глядаш?

– Ой, глядам я своїх братів, котрых мати урекла, абы ся перемінили на гавранів. І ся так ай стало: они погавранїли. А отець мій так повів мі, же він ани тогды дома не був, лем сама мати.

А братове зачали ся ї выпрошовати на вшелякости, бо собі подумали, же дівка їх хоче обдурити.

– А коли же їх мати так нещастно закляла? А як твої братове на гавранів ся перемінили? А чом же ты отця самого дома вхабила?

– Як я зачала волю пасти, та валальскы діти прозывали ня гавранчатём, та із жалю пішла я братів-гавранів до світа глядати.

Тогды увірили братя, же їх сестра гварить поправді і охабили ї коло себе, абы їм варила, а самы ходили до работы. Красно ї тримали, поладили про ню фayne шматя, і так жыли щастливо доведна до трёх років, як ту на четвертый вошла до хьжы брыдка баба і давать дівці через облак красны пацеркы:

– Дівочко, што бы ты мі дала за тоты пацеркы?

Дівка за бісарї дала бабі грошы а баба взяла і ся стратила.

Увязала дівка пацеркы на шыю, а вни ї зачали дусити-гартунити. Пришли братя на обід, збачили свою сестру як лежыть на земли, і наскоро пацеркы зняли з її шыї. Сестра обжыла та їй наказали, абы веце никому хьжу не втваряла, кедь їх дома тогды не буде, бо бы могла од зрады умерти навікы.

Перешов скоро піврік. Дівка сидить сама дома і знова приходить тота баба проклята, та їй нукать ябко червене:

– Ты, дівко, есь жадна яблук, та на хоць лем єдно!

Дівка бабі заплатила, вкусила до ябка і зачала ся давити. Братове ї нашли завмерту серед хыжы і не знали, як їй помочі. Зробив ся їм жаль превеликый. Зробили вни із скла труну і стріберныма ланцками завісили ї на крячкы, а самы із глибокого жалю попушчали до ся кулі і там повмерали.

Першов якийсь час і йде тыма боками кралёвскый неженатый сын із інашом-служебником на полёвачку. Застигла їх на тім місцю, де труна вісла, ніч і уночі на тім місцю світелко блищало. Рано гварить кралёвіч:

– Подьме, інашу, што ся то там на тій горі блискать.

Прийдуть они – а то скло.

Позерають – за склом шувна дівка! Отворять ладу, дотулять ся нёй – попід плечі іщі тепла. А як ланцы одкапчали од труны, лада впала долов головов і дівці із рота выскочів одгрызок із ябка, тай красавіця обжыла. Взяв ї із собов царьскый сын, а братів поховали. У палацах велика парада, але є ай зрада, бо кралёвіч не мав уж властной матери, лем мачоху, котра го ненавіділа і раз гварить кралёви:

– Якусь жобрачку привів ту твій сын! Не тримай ї у своїм палацу. Повідж своїму сынови, ньяй ї загубить, а кедь ні, та ты їх замордууй обидвох!

Краль закликав сына к царьскому престолови і повідать:

– Як ты не одведеш свою жену там, одкы есь ї привів, не застрілиш ї і не принесеш її сердце, очі і обидві руки по локті, та я тя дам забити.

Засмутив ся царьскый сын, але што робити. Окрем молодой жены взяв із собов до ліса ай кралёвского пса, з котрого выняв сердце ай очі. Лемже не є із чого роздобыти руки. Ту ёго жена повість:

– Мужу мій єдиный, кедь уж така моя доля, та радше одотний мої руки, як бы-сь мав сам умерти.

Як він руки одтинав, обоє плакали. Приніс кралёвіч отцёви і мачосі сердце, очі ай руки, а жена пішла плачучі лісом без рук:

– Як же я буду жыти, кедь не є чім до уст положить поживу?

Зашла к студникови, напила ся студниковой воды і легла собі на бік, причім кыпеть єдной руки занурился їй до воды і ту – невидане чудо! На кыптю выросла нова рука. Замачала і другу – руки ожыли. Порадовала ся сестріця і пішла до того обыстя, де колись жыла із братами. Але што! Занедовго она чула в брісі рушаня нового живота і спознала, же од царьского сына чекать дітину. Бідкала ся, як тоту дітину выживить, але

при пологах не перестала виходити із удивліня, кедь привела на світ нараз двойко діточок. Єдно на челі із знаком місяця а друге із знаком сонця.

Час утікав, діточки росли. Повмерали царь і мачоха, а царьскый сын зістав сам і збановав ся за своёв прекраснов женов:

– Ах, кебы я знав, де глядати свою жену! Хоць не має она рук, я бы ї сам годовав. Інашу мій, подьме мы ї глядати.

Тай пішли... І пришли они на того місце, де свою жену кралёвіч выслободив із труны скляняной. Потім вступили до дому, в котрім теперь бывала із своїма двома сынами. Лемже молодой краль свою жену ньяк не спознав. Постелила жена пять постелей а вночі маленькый хлопчік із знаком сонця на челі якось ся розплакав, і мати му рече:

– Не плач, сыну, я йду твому таткови положитьи руку до постелі, бо му звісать.

І чув тоты слова царьскый помічник-інаш. Як рано встали, гварить му молодой краль:

– Якбы я іщі міг свою жену ныні відіти, одразу бы мі polegшало коло сердца, бо ня за нёв дусить барз великый жаль.

– А спознали бы сьте, пане кралю, вашу панюшу?

– Кобы-м і відів, та бы-м ї наісто спознав. Тота пані, што сьме у нёй ночовали, така пышна, як моя была, лемже тота має руки.

– Кедь сьте спали а вам рука з постели ісховзла, вна сынови так повіла, же іде ёго татови руку підняти.

Зато обидвоми ся так догварили, же навечур знову ся вернуть до того обыстя. Так собі по вечери полігали спати, і молодой краль із постели нароком руку ізвісив. Кедь му ёго жена неспознала, пришла руку направляти, краль ї обняв і ся ей звідує:

– Што ты за єдна, же-сь мі така вірна?

– Ты есь мій пан, што мі руки одрубав.

– Теперь мі повідж ты, одкы маєш руки?

– Із студника, над котрым ем ся схылила налити ся воды.

– А діти?

– Діти – нашы. Тадь сам знаєш...

І так прияв тот молодой краль свою жену за свою кралёвну, а може жыють щі доднеська, кедь не повмерали.

(Михайло Гуряк (ед.): „В сімдесятиї семій країні“ – Карпаторусиньскы пруповідкы / „In the Seventy Seventh Kingdom“ – Carpatho-Rusyn Folktales, New York: Carpatho-Rusyn Research Center, 2015, ISBN: 978-0-917242-07-6, с. 93-110).

Татьяна РУНДЕСОВА, Братіслава, Словакія

Знамый ортопед, 90-рочный русиньскый юбілант – доц. МУДр. МИХАЛ ШТЕНЁ, к. н.

Як доктор і научный робітник походив скоро цілый світ. Николи ся за свій материньскый русиньскый язык не ганьбив і николи ся ним не таїв, з Русинами сміло бісїдує лем по русиньскы, можуть быти довкола люде іншых народностей. Хоць зматуровав в російскім языку і азбука є му доднесь близка, але думать собі, же є начасї, абы русиньскый язык перешов на латиніку – в інтересї утриманя молодых Русинів. Твердить то МУДр. Михал ШТЕНЁ, бывший рядный а теперь честный председа Здружїня інтелігенції Русинів Словеньска, котрый 5. новембра 2021 славить свої 90. народенины. В активній роботї доктора і культурно-освітнєго діятеля був аж до своїх 85 років, коли пішов на заслуженый одпочінок.

• Народили сьте ся в Кленовій недалеко Снины. В рольницькій родині, де сьте виростили і не было ани подуманя, жебы сьте одышли з газдівства. Споминате собі, што на Вас в молодости вплинуло, же сьте пізніше одышли за граніці свого регіону?

– Барз добрі собі памятам на школу в Кленовій, кедь к нам пришли учіти молоды учітелі, абсолвенты учітельской семінарії в Ужгороді. З погляду народности то были барз прогресівны і талантованы люде. Так єм такой од зачатку природно прияв азбуку. І кедь тогды была война і ціле село было часто свідком даякого нещастя, споминам собі, як ся о нас тоты учітелі старали наперек навколишнім подїям і зорганізовали про нас, наприклад, екскурсію до Ужгороду.

• Што было причінов, же сьте пізніше не зістали в Кленовій, але продовжовали сьте в учіню дале?

– Такой як ся скончіла война, пришли новы можности. Рокы войны запрічінили, же єм скоро виріс з дїтських представ. Як ся обявила можность іти до вісемрочной гімназії в Гуменнім, пішов єм там.

• Што вас мотивовало стати ся доктором?

– О педагогічній роботі єм знав, же не є про мене. Довго єм думав о правницькій професії, але кедь єм ся дізнав, як по войні за єден рік штудій зробили зо штудентів готовых правників, такой єм одверьг тоту думку. В тім часі была можность учіти російскый язык у приправных курсах робітників гуменьского шпыталю. Поступно єм ся ту сприятелив із єдним доктором, потім із другим, і наконець зо вшыткыма робітниками шпыталю. Вшыткы тоты контакты припомогли тому, жебы єм встановив, же тота професія бы могла быти моєв путєв, і так єм ся приголосив на вступны екзамены на лікарську факулту в Братіславі.

• Коли сьте собі усвідомили, же належите к народности, котра собі выжадує даяке внуторне

рїшіня – ці ся будете голосити к Русинам або к Українцям?

– Почас штудій у російскій гімназії нам завели український язык. Мене то застигло послідній єден ці два рокы штудій. Не можу повісти, жебы сьме были проти нєго, но проблем був у тім, же сьме ся з нєго дотогды ніч не учіли. Кедь мате вісем років штудій в російскім языку і сьте вихованы на російскій літературі, та кедь вам меджі російских писателів де-там проникнув даякый український, не было то дашто неприродне. Але мушу повісти, же главно директор гімназії Штефан Бунганіч мав велику заслугу на тім, же російска гімназія зістала російсков і же там не зачав доміновати український елемент.

• Што в тых часах зближовало Русинів, котры были за границями свого краю – робили ся, наприклад, забавы як днесь?

– Не были сьме організованы, але были снагы, же заложиме даякый кружок, ініціативу, але зістало то лем на спонтанности. Не чули сьме таку потребу. Але што нас, може, найвеце зближовало, то были одходы домів на кажды свята. Нашы свята были посунуты, но каждый з нас зарядив собі свої повинности так, абы міг одыйти на них домів. Влакы на выход републікы были тотално набиты. Єдно є ясне – од зачатку, од моменту, як сьме насіли до влаку, там уж не было чути ниякой іншой речі, як русиньской. Бісідовало ся лем по нашому.

• В 90-ых роках минулого стороча ся ситуація про Русинів змінила. Вашов „паркетов“ ся стало Здружіння інтелігенції Русинів Словеньска, де сьте од єго заложіня в році 1995 были єго председом. Што вас к тому притягло?

– Мене то не могло од зачатку не притягнути. Николи ем не говорив, жебы нашы люде были дашто інше як Русины.

• Який Ваш погляд на азбуку в споїю з писаным русиньскым языком і можным переходом на латиньску абечеду?

– Мені є азбука близка, але дішов ем к погляду, же і наперек тому, же є близка моїй генерації, не був бы ниякий проблем, жебы ся з нёй перешло на латиніку. Навыше, Русины бы не были першым таким народом. Также знав бы ем собі таку зміну представити.

• Што подля Вас найвеце хыбує в русиньскім русі?

– Єднозначно найвеце хыбує русиньске школство. Молоды переходять на словенський язык. Потім ся ани не чудуйме такій ситуації, яку ем відів на границях, лем што нашы Русины перекрочать границу з Українов на Словеньско, так автоматічно – тым, же суть на Словеньску – зачінають говорити по словеньскы. Не усвідомлюють собі, же ту є їх край, де можуть і мають слободно говорити по русиньскы. Але не треба забывати, же много в неспросіх Русинів зробила церьков своєв словакізацієв.

• На русиньских акціях сьте часто в кругу молодых Русинів. Як видите будучность, докаже ся русинство утримати?

– Є позітивне, же многы, котры ся запоюють до нашого діятельства, чують своє русиньске коріня, є то з них відіти. Жаль, переважна часть молодых уж говорить по словеньскы. Тішыть ня, же ся ту про них отваряють можности, як были не так давны русиньскы забавы в Братіславі. Кедь

собі возьмеме, же на тоты забавы ся продало множество тікетів, так даяке одношіня к русинству в них мусить быти! Приходило їх тілько, же ся там глядали новы стілці, бо інтерес був великий. Є то фантастичне. Притім іде в перевазі о високошколаків. Многы молоды Русины, котры приходять до Братіславы штудовати, суть несподіваны, яки традиції ся ту утримують.

Доц. МУДр. Михал Штенё, к. н.

Народив ся в році 1931 в Кленовій, окрес Снина. Скончів російську гімназію в Гуменнім, абсолвовав штудії на Лікарській факулті Універзіты Коменського в Братіславі. Быв на штудійных перебиванях в Англії, бывшій Югославії і Советьскім союзі, Німецьку, Шведьску, Швейцарії, США ці в Австрії. В роках 1972 – 1986 був прімаром І. ортопедічної клінікы в Братіславі, в році 1986 був при заложіню ІІ. ортопедічної клінікы Лікарьской факулты УК в Братіславі-Ружінові, котру вів як прімар. Але і в пензійнім віці дале неперестанно робив як ортопед у Факултнім шпыталю Мілосердны братя у Братіславі. Мать за собов богате научно-бадательске діятельство, почас докторьской карьеры довгы рокы діяв як народный делегат у веджіню Европской федерації ортопедічных і травматологічных сполочностей, був частым участником конгресів Світової ортопедічної і травматологічної сполочности по цілім світі.

(Здрой: архів, www.rusyn.sk, переклад зо словацького языка, управа тексту і доданя закончіня: А. З.)

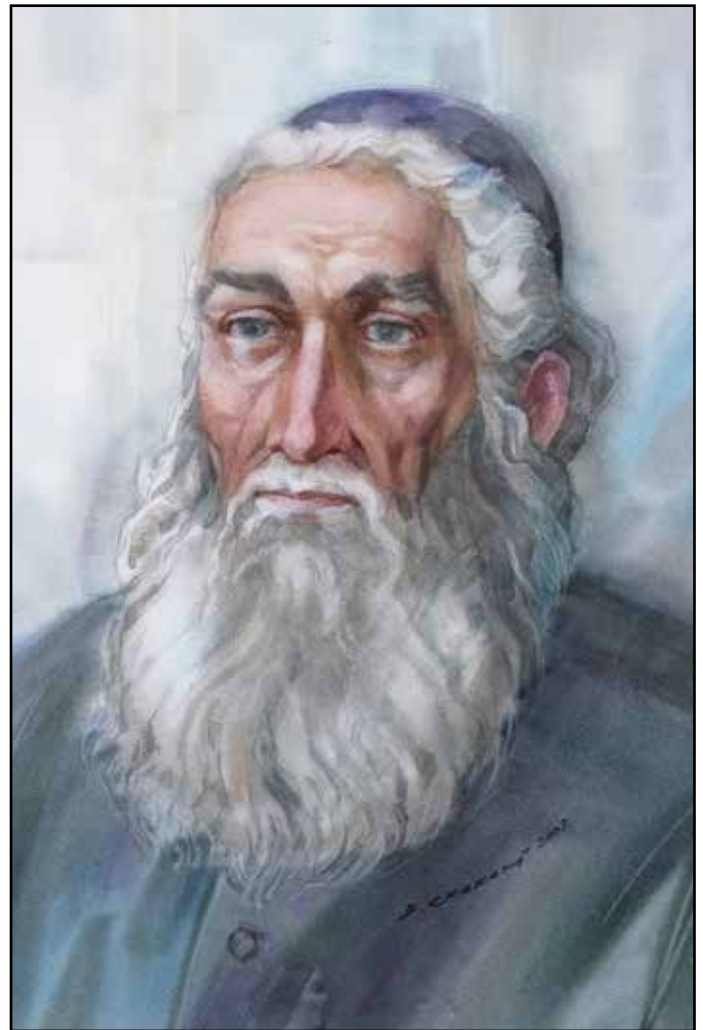
К многым гратулантам к 90-ым народенинам Михала Штеня ся припоюють і членове редакції Русина, а наісто і множество людей, котрым як доктор і чоловік поміг, а не могли му особно загратуловати. Меджі нима є і много Русинів, ку котрым мать щіре одношіня. Все кедь ем му, наприклад, зателефоновав, же тот або тота хоче за ним прийти з виходу до Братіславы, бо мать великы здравотны проблемы, николи мі до телефону не повів, же ні, же мать много работы, наспак, все такой охотно одповів: „Няй прийде тогды або тогды.“ Также і за тых Русинів доволю собі пожелати Михалови іщі много років у здоровю, як то є дотеперь. На многая і благая літа!

200 років од смерти першого карпаторусинського історика – ІОАННИКІЯ БАЗИЛОВІЧА

Іоанникій Базилович (Joannicius Basilovits, світське мено і прізви́ско: Юрій Базилович) нар. 6. 6. 1742 у Гливиштях тогдышнёго Угорського кралёвства, тепер на теріторії Словакії, умер 18. 10. 1821 в Мукачові тогдышнёго Угорського кралёвства, тепер на теріторії Україны. Быв монахом Чіну св. Васи́лія Великого і поважує ся за першого карпаторусинського історика.

По скончіню теологічных штудій в Ужгороді і Кошіцях І. Базилович втупив до Чіну св. Васи́лія Великого. Почас 38-ох років служыв як архімандріта Мукачовского монастыря с. Миколая. Ёго главна робота „Brevis otitia Foundationas Theodori Koriatovits, olim Ducis de Munkacs, pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkacs, Anno MCCCLX“ (три томы, 6 частей, 1799 – 1804), была попри присвячіню Федорови Корятовічови в назві – першов общов історієв Підкарпатя од найдавнішых часів до 1789 р. Інша ёго латиноязычна робота „Imago vitae monasticae“ (1802) ся занимала монаськым жывота василіанів, а ей опис літургії візантійского обряду церьковнославянськым языком „Обясненіє літургії“ не був допущений до публікації про несхваліня цензуров. Ведно з „Brevis notitia“, права монастыря на властництво, яки были змінены почас 18. ст., были потверджены стародавныма грамотами і привілегіями. І. Базилович вірив, же православне духовенство Підкарпатської Руси прияло Унію у 17. ст., через пересвідчїня про рівность православной і католицькой церькви, а **тыж твердив, же Русины суть автохтонным жытельством краю. Ёго выслідкы суть підложены многыма документами, датованыма од 14. до 17. ст.**

Література: Францискъ Тихій, „Іоаникій Базиловичъ – первый дѣписецъ Подкарпатской Руси“, In *Мѣсяцословъ на 1922 годъ* (Ужгород, 1921), с. 42-50; Ігумен Василий (Пронин), *Православная мысль*, № 1 (Прага, 1957), с. 40-48; А. Пекар, „Пртотоігумен Іоаникій Базилович, ЧСВВ – перший історик Закарпаття“, *Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni, Series II, Sectio 2, XIV* (Рим, 1992), с. 105-122; Дмитро Д. Дани-

люк, „Іоанникій Базилович (1742-1821) – основоположник закарпатської історіографії“, *Carpatica-Karpatika*, т. XIV (Ужгород, 2002), с. 261-272.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 34, переклад з українського языка: А. З.

Найновша бібліографія проф. Др. Павла Роберта МАГОЧІЯ

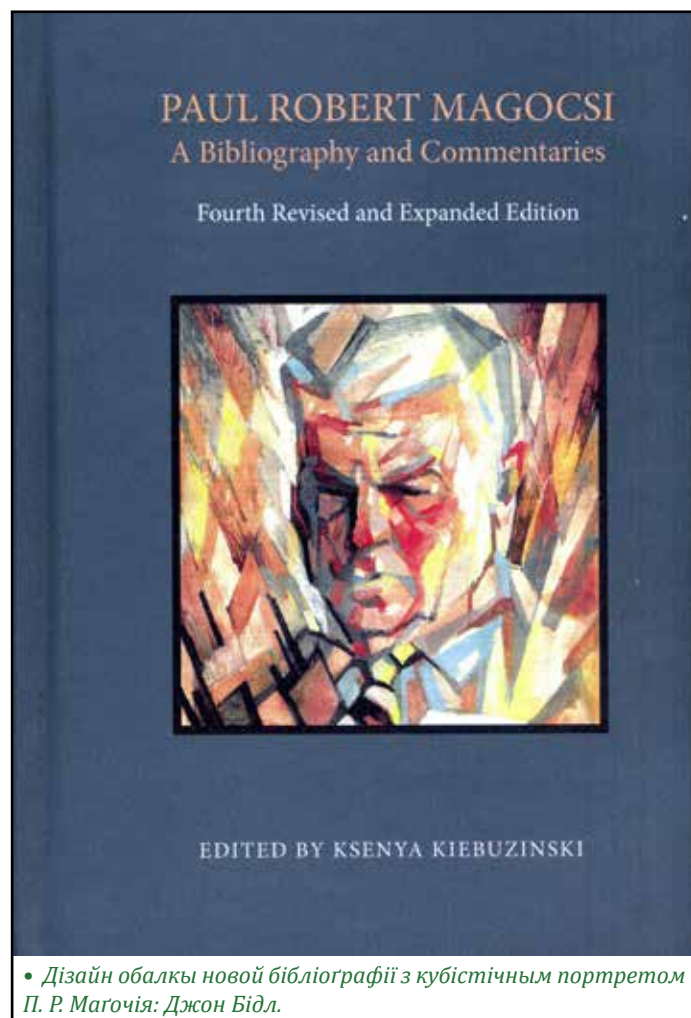
Не так давно (2021) вышла 308-сторінкова бібліографія проф. Др. Павла Роберта Магочія, а то за помочи щедрой підпоры Фонду Джекмена (Торонто) і Фонду Джона і Гелен Тімо (Піттсбург). Выдала ю Торонтська універсіта в Канаді. Іщі в році 2011 ем мала тоту честь едітовати третє выдання бібліографії П. Р. Магочія. У вступі ем писала о тім, як публікації професора Магочія, главно у сфері бібліографії і картографії, але тыж ёго енциклопедії, історичны приручныкы і вызначны історичны творы, уможнюють бібліотекарям і науковцям ліпшу роботу на полю славянських і виходноевропейских штудій.

(Нижє публікуєме вступ до споминаной бібліографії.)

Обсяг гесел научных штудій у бібліографії суть путєв к обявліню менше знамых географічных областей і історичных подій, особностей і народів. І мені, і моім колегам злегшує роботу, кедь ся снажыме подати помічну руку бадателям і студентам. В році 1991, кедь ем зачала робити як бібліотекарка на гарвардскім Інштітуті українського баданя і намагала ем ся помочи навщівникам (котры ся хотіли дізнати о тім новім штаті, де плановали і попутовати) зорьетовати ся в нелегкых адміністративных і політичных змінах на Україні, без публікації *Україна: Історичный атлас* бы ем была страчена. Пізніше, кедь ем перешла жыти до Канады, нашла ем допроводныкы *Ucrainica* (позн. перекладателя – общі інформації о Україні) професора Магочія і серію українських публікацій Петра Яціка, котры были неоцінительны про порозумліня і ряджіня книжного фонду бібліотеки Торонтської універсіты.

То суть лем два приклады, чом поважую професора Магочія за „приятеля“ бібліотекарів. Слово „приятель“ высвітлює і наш актуальный сполочный інтерес нелем о Україну; обидвое сьме в минулости робили бакалярскы работы заміряны на Алсаско – ёго бакалярска работа ся зосередила на заграничну політику Франції, моя на взник топонімів той провінції...

Професор Магочій прожыв цілый свій жывот роздумованём, теоретизованём і писанём о ідентичности в одношіню к окремым особам, етнічно-культурным групам і народам (часто людей знивыдкы). Зато найновшому выданю ёго *Бібліографії*, котре є актуалізоване о період років 2012 аж 2020, належить, жебы

обсяговало ай нову і обсяглу рубріку коментарів одборників з розлічных сфер (колегів істориків, політологів, філологів, славяністів, або редакторів), як і обчанських активістів, котры сі взаємно передають слово і намагають ся „задефіновати“ професора Магочія. Замірюють ся на нёго скоріше як на чоловіка, уже менше на вызначность ёго публікацій (ёго 840 рецензій,

уведжених за многыма геслами в бібліографії). В коментарях ся підкреслює дашто, што може на першый погляд выйти як парадокс – „Магочіів вопрос“. Хто то є?

Тоты, котры огваряють Павла Роберта Магочія, го называють політичным маніпулятором, майстром інтригі, псевдоімперіалістом, паскудным ідеологічным фалзіфікатором, вірным мадяроном, або твердоголовым українофобом. Іщі векшы критіци го обвиняють, же быв агентом Чехословацькой штатной безпечности і КГБ. Іншы ёго позицію піднимають з історіка на авторіту. Є „хрестным отцём“ лемківського сепаратізму, русиньскым царём або цісарём, або доконця новым Сталіном, хоць русиньскым. Василь Маркусь го называє „породнов асістентков русиньского руху новой народности“ (с. 228). Вшыткы (од тых, котры го „імають за словка“ аж по огварячів), котры не суть согласны з ёго думками і учінём, го обвиняють з підпорованя русиньского сепаратізму з цілём зніщити Україну.

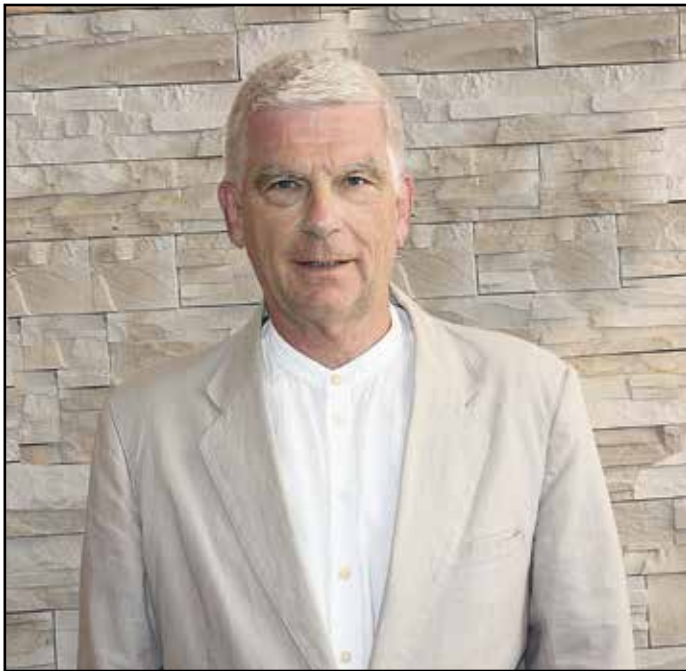
Наспак тоты, котры професора Магочія узнають, порівнують го з народныма будителями ці новаторами 19. і 20. стороча. Порівнують го з народным будителём карпатських Русинів Александром Духновічом (1803 – 1865), українськым історіком і державным діятелём Михайлом Грушевськым (1866 – 1934), чехословацькым філософом і президентом Томашом Гаріком Масаріком (1850 – 1937), або русиньско-америцькым активістом і першым губернатором Підкарпатської Руси Грігорієм Жатковічом (1886 – 1967). Обдивлятелі професора Магочія го поважують за лібералного гуманісту і козмополіту, обектívного кронікаря, ці доконця „нового Месіаша“ (с. 182 і 199), „нового апостола“ („пророка Мойсея“, с. 222) карпатських Русинів і тыж выразну особность і плодного автора українських штудій. Ёго обдивлятелі не відяць конфлікт інтересів ці незрівналости меджі ёго научнов продукціёв в рамках українських штудій і ёго заінтересованостёв до русиньских ці карпаторусиньских діл. Джордж Г. Грабовіч написав, же Магочіёвы научны публікації о „етнічній діверзіті і мултікултурній структурі історії України суть оживлены народныма, компаратівныма і інклузівныма цінностями і критеріями“ (с. 251). Не є причіна на то, жебы науковець не міг быти престижным історіком у сфері українських і едновременно і карпаторусиньских штудій.

Дакотры з высше спомянутых парадоксных характерістик походять з устного передаваня, секундарных здроів, ці поверьхного читаня Магочіёвых публікацій о карпатськым русинізмі. Тоты, котры того історіка стрітили особно, однесуть собі цілком інше, часто тырвале чутя. Є інтереснов особностёв. Літня стріча з професором Магочіём зохабила в еднім українськым авторови візію фешака в білім літнім облечіню і садалох набосо – „імідж голівудьской звізды“ (с. 239).

Далшы особны стрічі розптилили негатівны оцінки о ёго особі. Група універзітнх студентів у Чернівцях почас навщівы професора Магочія і підписовой акції ёго публікації *Історія України* пришла на то, же є приятельськым науковцём, котрый рад з нима перешмарить слово і подасть руку каждому з них, а так при розговорі з будучіма колеґами і звонка укаже світу „змысел про демокрацію“ (с. 254). Еднаку одкрытость збачіли і старшы колеґове. Кедь українськый історік і етнограф Іван Красовский навщівив в році 1991 Торонто, описав свою стрічу з професором Магочіём як сітуацію в розуміню глубокого решпекту. Напарек протиречівым поглядам проявив професор Магочій людськость, такт і одкрытость односно компромісу. Далшы, котры мали можность професора Магочія навщівити в ёго кабінеті на Торонтській універзіті, такой збачіли ёго роботу активність.

Ёго приятельськость, почливість і велике снажіня ем збачіла і я і внимала ем тоты властности, одколи ем пришла (в році 2006) до Торонта робити як директорка Центра середнёевропских і выходноевропских здроів Петра Яціка і координаторка славянських жрідел книжніці Торонтської універзіты. Професор Магочій був першым членом колектіву, котрый ня пришов привитати і взяв ня на обід до своёй облюбеной рештаврації – клубу факулты.

Як колеґа був професор Магочій натілько великодушный, же подробно проштудовав мій рукопис о едній особі з моёй родины, котра як першый галичскый Русин вела шпыталь у Пржемышлі у 90. роках 19. стороча. Кедь ем ся приправлєвала на писаня той публікації, поглядала ем прінтовы і дігіталізованы здроі, котры професор Магочій споминав у своім історічнім і бібліографічнім допроводнику Галичінов. При писаню капітолы о політіці ідентічности Засаня (область на запад од рікы Сан) на концю 19.

стороча зась барз помогло Магочіёве задефінованя глубоко закоріненых протиходных поглядів сучасного академічного світа русофілів (ці москвофілів) і українських популістів. Ёго статя **Старо-русинізм і старо-русифілізм** (гесло 127) мі одкрыло новы дороги думаня о окремых людех і групах з неяснов народнов принадлежностёв. Многы історіци їх вычаркли з історії лем зато, же были протиукраїнського заміряня. Думала ем сі, же од професора Магочія (на фотці) дістану лем поверхні коментарі, но намісто того мі вернув уважно і докладно управлений рукопис із мотивуючіма словами в змыслі, же таких мікроісторій, як суть тоты мої, потребуеме веце.

Професор Магочій дотримує і академічне декорум. За шпеціалны службы посылають руков написане подякованя і еднакым способом градує тым, котрым ся подарило успішно скончіти визначный проєкт ці выдати нову публікацію. На узнаня факту, же жыєме у 21. сторочу, суть тоты руков написаны паперы даколи приложены к імейлу, котрый є посланы з канцеларії директора Катеды українських штудій, што є сучастёв Торонтської універзіты. Така електронічна комунікація в ёго мені є взацна в технологічнім періоді, в котрім жыєме і котра домінує у векшыні нашого особного і професіонального жывота. Професор Магочій сі свої думкы, ідеї і вшытко, што потребує записати, робить руков. Про ёго одданость тому способу жывота з часів перед періодом інформачных технологій ёго колегове жартують, же професор Магочій ку нам не завитав з половины 20.

ст., але іщі з того попереднёго часу – значить з Весны/Яри народів з половины 19. стороча.

Наперек тому має жывот науковця, котрый жыє „мімо цивілізації“, і выгоды. Затля што Канада (як векшына світа) почас першых місяців пандемії Ковід-19 ся загамовала і послала педагогів, бібліотекарів і штудентів домів, жебы у навчаню продовжовали „приліплены“ на моніторы компютерів, Інштїтут українських штудій Торонтської універзіты продовжує у своїм діяльності так, як передтым, хоць у „бублині“ соціального діштанцу. Професор Магочій ходив і надале до свого кабінету в Джекменовій будові гуманітарных штудій, робив своє баданя, писав, телефоновав собі з колегами, дале з нима сполупрацовав і доконця діставав писма і баликы, котры особно выберав з універзітної центральной пошты. В осени року 2020 професор Магочій учів так, як передтым, приходячі регуларно до містности навчаня з мапами, „шпаціруючі“ по ній, затля што одданый технік ёго лекції награвав і передавав їх штудентам. Мы остатні сьме зась дословно терпіли унавовым сіндромом од моніторів компютерів.

Пандемія скопліковала мою задачу едіторкы. Намісто того, жебы ем собі овірила бібліографічны записы і рецензії „de visu“, мусила ем ся сполягнути на то, што ем нашла на інтернеті, ці уж посередництвом каталогів бібліотек, датабаз одборных статей, зборників отвореных здроїв, або ем просто „googlila“. Не было потішіня з навщівы бібліотеки Джона П. Робертса і гляданя в полицях повных книг і регалів з одборныма часописами, ці перепозірованя одказів на публікації в Центрі середнеевропейских і выходоевропейских здроїв Петра Яціка. Не было ани неоголошених навщів центра з боку професора Магочія і далшых приятелів і колегів.

Віриме, же рік 2021 і тоты далшы роки уможнять штудентам і академікам вернути ся к особным стрічам. Стрічайме ся зась меджі мурами бібліотек і вивжывайме їх службы. Чітайме собі з реалных книжок і часописів, ці суть то уж творы професора Магочія, уведжены в тій бібліографії, або публікації іншых авторів, приятелів і колегів в будьякій сфері, котру бы сьме радо пробадали.

*Переклад із англїцького до словацького языка:
Мгр. Ева Едді, ПгД., а зо словацького до
русинського языка: А. З.*

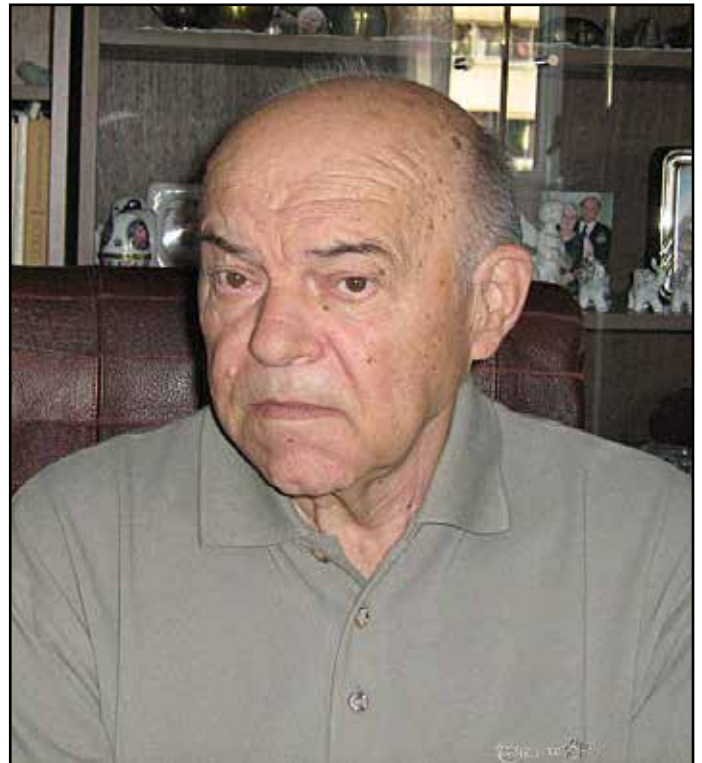
Недожыты 85-ы народенины писателя і публіцысты ДЮРЫ ПАПГАРГАЯ

Дюра Папгаргаі (Đura Paparhaji) нар. ся 11. 11. 1936 в Руськім Керестурі тогдышнёй Югославіі, тепер на тэрыторыі Сербіі. Умер 15. 3. 2008 у Руськім Керестурі у Сербіі. Быв поетом, белетрыстам, педагогом, драматургом, крытыком і редактором русиньскай народнай орыентацыі меджі войводиньскыма Русинами.

Д. Папгаргаі скончів сярэдню школу в Новім Саді, шпеціалізуючы ся на фізкультуру (1956), і робів дакілько років як учітель. Наслідно вступив на Філозофічну факулту універзіты в Новім Саді, де ся учів языки і літэратуры народів Югославіі. По скончіню навчаня (1963) робів як корэшпандэнт і редактор (1963-1966) новинок „**Руске слово**“, пізніше почас веце як трэх дзесятьроч (1966-1998) бив шефредактором літэратурно-умелецкаго часопісу „**Шветлосц**“. Почас свого перебуваня у тій функцыі заснавав серію „**Бібліотека младих руских (-українских) писателюх „Жридла**“ (28 томів) і правів на публікованя **двойтомник творів Гаврыіла Костельніка** (1970-1975).

Д. Папгаргаі зачав публіковати стыхы і прозу іці як штудэнт у 1950-ых роках. Ёго першы поетічны зборник „**Ту такой при шерцу**“ (1968) бив єдночасно узнаный крытыкамі як вызначне выданя і дістав за нёго прэмію новинок „Руске слово“, як найліпшы твір войводиньско-русиньскаго писателя меджі рокамі 1945 –1969. Поступно ся обявілі ёго зборнікы „**Олово, черешньов квет**“ (1974), „**Трочач снох**“ (1978), поема „**Чуваре хмарох**“ (1981), але тыж зборник поезіі про діти „**Не дам свойо роки и квит**“ (1977) і зборник „**Путоване на юг**“ (1991).

Прозу Д. Папгаргаі найліпше рэпрэзэнтують дві кніжкы: роман про діти „**Конєц швета**“ (1980) і зборник повідань „**Вина**“ (1984). Ёго пєсы „**Остац у себе**“ (1971), „**Вистата коніца**“ (1973) і іншы, як і єдну пєсу про діти рэгулярно граюць на сцені аматэрска драматічны колектывы і Руськый народный тэатэр „**Дядя**“ у Новім Саді. Про тот тэатэр робів рэжисэра і помагав інсцэновати свойі властны пєсы. Ёго послідня драматічна работа – „русиньска трылогія“ „**Образи на скорі**“ (1988), є прысвячэна історыі властнаго народа, од ёго поселіня в Керестурі у 1740-ых роках. Є автором многых статей літэратурно-крытычнаго і публіцыстычнаго характэру, але тыж школьскых учебнікы.

Д. Папгаргаі є найзнамішым войводиньско-русиньскым пісателём, у 1997 р. бив оцінэный прэстыжнов Прэмієв Вука Караджіча в бывшій Югославіі за вклад до сфэры літэратуры; того самого року ся став лавреатом меджінародной Прэміі А. Духновіча за русиньску літэратуру, котру заснавав канадсько-русиньскый мецэнаш Штэфан Чэпа.

Ліэратура: Юліян Тамаш, „Літэратурна творчосц Дюры Папгаргаі“, *Шветлосц*, XIX, 2 (Нови Сад, 1981), с. 125-154; то саме In: Юліян Тамаш, *История русской литературы* (Белград, 1997), с. 245-270, 593-597.

Здрой: „*Энциклопедія історії та культури карпатських русинів*“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „*Видавництво В. Падыяка*“, 2010, с. 572-573, переклад з україньскаго языка і звыразніня писма: А. З.

Перед 20-ма роками выголосили єпіскопа Гойдіча за блаженого

Намагы о беатіфікацію трёх русиньскых єпіскопів зачали в Піттсбургській метрополії. Двадцять років тому, 4. новембра 2001-го року, в Римі на Намістю святого Петра были выголошены за блаженных двома грекокатолицькы мученици за віру – пряшівський єпарха Павел Петро Гойдіч і єромонах Методій Домінік Тырчка.

Як інформовав говорця Пряшівской архієпархії Михал Павлишінович, почас септембровой навщівы Папы римского Франціска в Пряшові были моцї блаженных уложены в престолї, „чим ся іщі веце зміцнило значіня їх мученицькой смерти якраз про вірность Святїшому Отцєви.“

Рочніцю выголошіня за блаженных собі припомянула Пряшівска архієпархія торжественнов архієрейсков літургієв, котру одслужыв в Катедралнім соборї св. Іоана Крестителя архієпіскоп метрополіта Іоан Бабяк.

Першы снажіня зачали в Америці

Як інформовав Павлишінович, першы снажіня о беатіфікацію єпіскопа Гойдіча зачали в Споєных штатах Америки, кедьже в Чехословакії був тоталітний режім, котрый бранив релігійній слободі.

„Кавзу владыкы Гойдіча ініціовала Піттсбургска метрополія в Споєных штатах Америки, котра у 1983-ім році адресовала до Рима пропозицію на процес беатіфіка-

ції єпіскопів Павла Петра Гойдіча, Теодора Ромжы і Василя Гонка. Конгрегація про кавзы святых выдала на жадость Піттсбургской метрополії *Nihil obstat* (нім зєнеречїнь) на зачатя процесу їх беатіфікації,“ інформовав говорця архієпархії.

Поступно zdobyты знаня і матеріалы в тій кавзі пізніше з Піттсбургу передали тогдышній Пряшівській єпархії, кедьже по 1989-ім році ся змінив режім і Грекокатолицька церьков знова могла наповно фунговати і в бывших соціалістичных країнах.

По 110-єх роках од народжіня – єпархіална фаза

В день 110-ой рочніці народжіня єпіскопа Павла Петра Гойдіча, 17-го юла 1998-го року, в каплічці єпіскопской резіденції в Пряшові ся офіціално одкрыла єпархіална фаза выголошіня за блаженого владыку.

„Про роботы в тій кавзі був назначеный постулатор, священник Ян Креглик, а таксамо были зряджены три комісії – юридїчна, історїчна і теологїчна. Комісія історїчна ся концентровала на сумарїзацію вшыткых матеріалів, котры ся сохранили о особі владыкы Павла і оцінила їх. Комісія теологїчного погляду, ці в них не є штось проти віры. Комісія юридїчна выслухала вшыткых свідків і їх выповіді записала подля правил канонїчного права.“

Завершіня вшыткых намагань

Завершінєм вшыткых тых намагань была торжественна беатіфікація в Римі 4-го новембра 2001-го року, коли Святїший Отець Іоан Павел II. выголосив єпіскопа Павла Петра Гойдіча за блаженого, а ведно з ним і єромонаха Методія Домініка Тырчку.

На беатіфікацію до Рима пришло коло 5 ті-

сяч віруючих із Словачії. Офіціальний програм пути зачав вже 3. новембра, коли в Базиліці св. Клімента, де був владыка Гойдїч у 1927-ім році рукоположений на єпископа, была одслужена літургія.

По торжественній beatифікації в тот самый день пополудне одслужена была літургія в церковнославянськїм языку в Базиліці святой Праскевы. На другый день была одслужена далша дяковна літургія в Базиліці Санта Марія

Маджоре, де были Папом Адрияном II. у 868-ім році схвалены церковнославянськы літургічны книги.

Владыка Василь Гопко был Іоаном Павлом II. выголошенный за блаженного о нецілы два рокы пізніше, 14-го септембра 2003-го року в Братіславі. Єпископа Теодора Ромжу тот самый Вселенський Архіерей выголосив за блаженного 27-го юна 2001-го року у Львові.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Лем.фм

Вмер отець Мілан Герка

У віці 76 років вмер 2-го новембра 2021-го року в Пряшові православный священник, отець Мілан Герка. Был секретарём і говорцём Святішой сїноды Православной церкви в чеських країнах і на Словачії. Належав меджі найвызначнішы особы Православной церкви в чеських країнах і на Словачії.

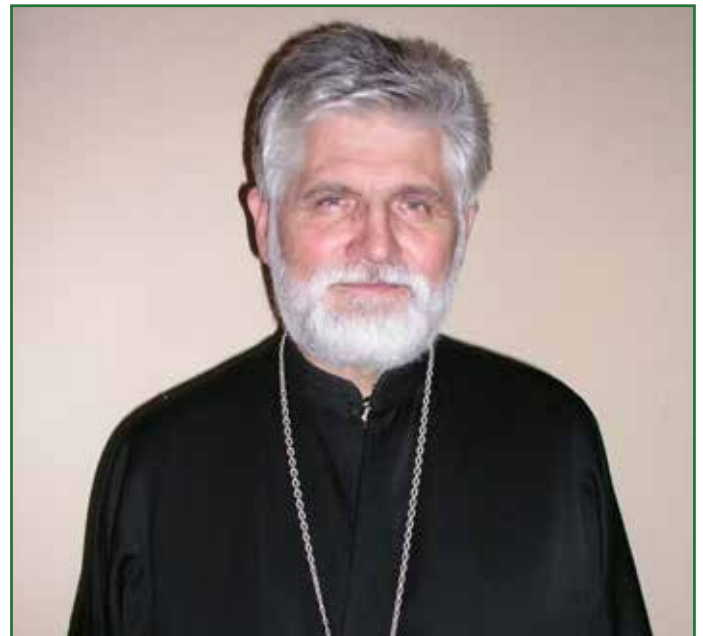
В минулости был і деканом Православной богословской факулты в Пряшові. Герка был і членом Метрополітной рады Православной церкви на Словачії а ректором Православной духовной семінарїи Православной богословской факулты Пряшівской універзіты в Пряшові.

Активний на духовній ниві

Митр. прот. проф. Мілан Герка, к. н., **ся народив 6. януара 1945-го року в Ортутовій, русинськїм селі Бардеёвского окресу.** Абсолвентом православной теологїи ся став у 1965-ім році. На Православній богословській факултї тогдышней Універзіты Павла Йозефа Шафаріка в Пряшові зачав діяти по здобыттю кандидатуры на Петербургській духовній академії.

Од 1983-го року был професором православной теологїи. Занимав ся ексегезов Старого закона і єврейскым языком. В роках 1987 аж 1993 был деканом факулты.

Активним был і як душпастырь. Был кантором в Катедралнім соборі св. князя Александра Невского в Пряшові, економом Уряду єпархіальной рады Православной церкви в Пряшові, духовным справцём Православной церковной общіны в Завадці (на Спішу), організовав і Православну церковну общіну в Спішській Новій Всі. Основав таксамо церковны общіны на западній Словачії, главно про духовны потребности реоптантів, котры ся там переселили з Україны.

Был тыж канцеларём Уряду метрополітной рады Православной церкви на Словачії, і од 1998-го року аж до своей смерти был деканом про окресы Спішка Нова Вес, Гелніця і Левоча. В році 1998 основав Філантропію Православной церкви на Словачії, пак ся став ей директором. Од 2001-го року был секретарём і говорцём Святішой сїноды Православной церкви в чеських країнах і на Словачії.

Ходив меджі Русинів

Отця Мілана Герку добрі знали Русины. Много раз го мож было чути в рамках духовных приговорів, котры мав про русинське высиланя

Словацького радія, ходив і на русиньскы культурно-сполоченьскы акції і удалости.

Часто в минулости помагав і при організованю акцій в Словацькім народнім музею – Музею русиньской культуры в Пряшові, главні кедь ся робили культурны програмы звязаны з выставков перед такыма праздниками як Великдень і Рождество.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Лем.фм

Острашіня властныма

Словацькы „Українці“ приход властных якось ігнорують.

Пряшів ся у остатніх роках каждый академічний рік стає домовом про дакілько сто студентів з України, котры до того міста приходять штудувати на універзиту. Хоснують выгоду, же можуть штудувати бесплатно.

І кедь є Пряшів про них лем дочаснов штацієв, котру скоріше або пізніше опустять, ці уж зато, бо ся вернуть домів, або зато, же підуть дале, є ясне, же якесь проценто тых людей ту зістане.

Наперек тому, же Пряшів є центром „Союзу Русинів-Українців Словацькой републікы“, членове котрого о собі, а наведе іщі і о вшыткых Русинах твердят, же суть Українцями і гордо ся голосять ку Україні, а і наперек тому, же тота організація має в довгодобій аренді, за сімболичну суму, будову в центрі міста, котра має офіціалну назву **Словацько-український інформаційный центр**, не видно, жебы ся ту підхоплєвали студенти з України і будовав якийсь комунітний живот Українців на Словакії.

Ліпше повіджено, членів споминаного Союзу нияк Українці з України не интересують, і будова центра служить без зміны тым пару людём, котры на культурно-сполоченьскы акції Союзу ходили все, котры з будьякой причіны зістали по 1989-ім році при українській орьєнтації, і котрых середній вік ся з рока на рік звышує.

Членів „Союзу Русинів-Українців Словацькой републікы“ нелемже не интересують Українці з України, они так дакус дають од них руки гет. Як член народностного wyboru ем мав можность чути представителя „Русинів-Українців“ зо союзу, як высловлєвав неспокійность з обсягом українського высыланя в Словацькім радю.

Даний представитель критізовав репортажы высыланы в інформаційно-публіцістичных рела-

Вдяка отцєви Міланови Геркови, ёго снагам помочі, выникла у просторах русиньского музея у 2020-ім році експозиція під назвов *Утверди, Боже – з історії Православной церькви на Словакії до року 1948.*

Вічная ёму память!

ціях українського народностного высыланя, де якбач давали простор і Українцям з України, і повів, же їх высыланя не має быти про іміграцію, але має быти высыланєм про „автохтонне українське насеління“ на Словакії.

Значіть, цілы рокы пересвідчують „Русины-Українці“ вшыткых докола, же суть Українцями, доконця пересвідчують і нас – Русинів, же сьме Українцями, голосять ся ку „їх Україні“, а як прийдуть Українці на Словакію, нелемже о них не є з їх боку интерес, але заваджать їм і то, жебы ся в українськім народностнім высыланю бісїдовало з реалныма Українцями, бо они бы може стратили свій вплив.

Не мож то назвати нияк інакше, лем як добров схізофренієв – кедь ся так міцно голосиш ід народу, же аж як прийдуть реалны членове того народа ку тобі домів, не маш о них интерес, острашиш ся їх, і хотїв бы єсь їх мати мімо будьякий вплив.

Самособов, „Союз Русинів-Українців“ своїм неінтересом, а може аж намагов вытиснути українську іміграцію мімо свій круг, потверджує лем єдно. І то, же їх українство є веце антирусинством як українством, є основане на українізації Русинів, не на любви „до властного народа“, а їх позиція неінтересу о українських студентів у Пряшові то красно демаскує.

Не забудьме, же в децембрї бы мали прийти резултаты зо списованя жытелів. Там їх таксамо не буде интересовати ніч інше, лем кілько Русинів собі можуть у своїх медіях записати за „своїх“. Бо їм не треба українську міграцію. Скуточных Українців ся якбач острашили.

Статья была написана як коментарь „Вступне до контролю“ лемківского радія lem.fm. Графічна і языкова управа: ред. АРК в СР.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Лем.фм

Олексій Петров спомянув Русинів і при своїм одкликаню

Закарпатська областна рада 15-го новембра 2021-го року одкликала з функції дотеперішнього председателя Олексія Петрова. Посланці голосували за одкликання вже другий раз.

Петров був у функції од 7-го децембра 2020-го року, перед тым був преедседом Закарпатської областной державной адміністрації. Закарпатська областна рада го одкликала вже 28-го октобра на своїм регулярнім засіданю, но Петров тогды назвав засідання нелегітимным. Тым зачала політична криза. Наконець був згодный із своїм одкликанєм із функції, пожадав о то сам, што посланці зробили 15-го новембра 2021-го року на своїм міморяднім засіданю.

В приговорі спомянув Русинів

Перед своїм одкликанєм ся приговорив посланцям Закарпатської областной рады. Петров знова непрямо припомянув ествовања Русинів.

„Я не єм скушений політик, як векшына команды, з котров роблю в области, пришов до областной рады, як обычайный чоловік роблю хыбы і намагам ся їх оправлєвати, і не ганблю ся просити о пробація,“ повів Петров. *„Будьте українськым Закарпатцєм, українськым Мадяром, Русином або Ромом,“* продовжовав дале днесь вже бывший шеф Закарпатської областной рады.

Олексій Петров Русинів не споминав першый раз. Бывший офіцір Службы безпеки України русиньску тему вытяг уж в септембері, по чім був такой атакований в областній раді за „політичне русинство“.

Є то европський вопрос

Зачатком септембра были на Підкарпатю організованы презентації книжки Павла Роберта Магочія *„Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848-1948)“*, яка вышла у Выдавництві Валерія Падяка.

Націоналісты атаковали Олексія Петрова за то, же была доволена презентація в Закарпатській областній універзалній науковій бібліотеці Ф. Потушняка в Ужогорді. Петров тогды на своїм фанпейджі на сіти Facebook написав, же бібліотека сама рїшыть, яки презентації у своїх просторах зорганізує, і з ёго боку не видить потребным вмшовати ся – доволєвати або заказовати організована події, покля они проходять цівілізованым способом.

„Покля бісїдовати о мойї позиції до так званого русиньского вопросу, є абсолютно европськым – обчане мають право на самоідентифікацію, і ани держава, ани органы самосправи не мають в тім перешкоджати. О тім бісїдує і українська легіслатіва,“ написав тогды Петров.

Припоминаме, же Русины суть од 2007-го року в Закарпатській области України узнаны як окрема народностна меншына, хоть на цілодержавній уровни ся того донесь не дочекали.

250 років од заснованя Мукачовской єпархії

Мукачовска єпархія была офіціално зновузаснована 19. септембра 1771 на основі булы „*Eximi Regalius Principum*“, яку выдав папа римський Клемент XVI.

Єй першым єпископом був выменованый 23. септембра 1771 **Іоанн Брадач** (1768 – 1772). У 18. сторочу римокатолицькы єпископы з Ягру зачали собі нароковати міць над мукачовськыма єпископами, котрых поважовали за своїх обрядовых вікарів. На просяджованя своїх цілів не вагали поужити і воєнську силу. Сітуацію вирішив засяг Марії Терезії, на єй рекомендацію папа римський выдав споминану булу. У році 1780 єпископ **Андрій Бачинський** (єго портрет є на задній сторінці обалкы) переніс центер Мукачовской єпархії до Ужгорода. На концю 18. стороча ся із Мукачовской єпархії зачали поступно вычленєвати новы єпархії, бо єй первістна теріторія была барз розсягла. В році 1818 з нєй vznikла і Пряшівска грекокатолицька єпархія.

-аз-

80 років од народжіня науковця АЛЕКСАНДРА ДУЛІЧЕНКА

Александр Дуліченко (Александр Дмитриевич Дуличенко) нар. 30. 10. 1941 на станції Новоалексеєвская, Краснодарський край (СССР), тепер на території Росії. Він є філологом-славістом, професором-язикознавцем.

А. Дуліченко скончив Туркменську універзіту в Ашхабаті, Туркменія (1966), обгаїв дисертацію на Інституті славянознавства і балканістики у Москві (кандидат наук, 1974) і на Інституті язикознавства Білоруської академії наук у Мінску (докторат філологічних наук, 1981). Быв учителем на Самаркадській універзіті в Узбекистані (1968 – 1970), од року

1976 зачав учителювати на Тартуській універзіті в Естонії (професор, 1982).

Як спеціаліста з общего і славянського язикознавства А. Дуліченко публікував порівнятельне баданя, подля ёго слов, **славянських літературних мікроязыків** (1981), меджі якими были ним описаны **язык войводиньских Русинів і карпаторусиньский язык у США**.

Од року 1972 публікував многи научны статі з проблематики языка войводиньских Русинів, многи з яких были перевыданы у двох томах ёго работ „Jugoslavo-Ruthenica“ (1995, 2007). У публикаціях і лекціях на універзіті А. Дуліченко **пропагує меджі науков публіков факт естования войводиньских Русинів. Бадатель є тыж автором антології текстів із вшытких регіонів, заселеных Русинами, што ілюструє розвиток карпаторусиньского літературного языка од 15. ст. дотеперь.**

Література: Р. Э. Романчик, Александр Дмитриевич Дуличенко: библиография (Тарту, 2006); Васил Мудри, „Руска бешеда одгуковала и на Московским университету“ *Шветлосц*, XXVI, 5 (Нови Сад, 1988), с. 551-564.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ *зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падыка“, 2010, с. 202, переклад з українського языка і звыразніня писма: А. З.*

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александр Зозуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрачны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MČ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 2. децембра 2021 р.

**KULT
MINOR**

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Знамый філолог, славіста і лінгвіста проф. Др. Александер Дуліченко, др. н., нелем публікує, але і выступлять на многых научных семінарах і конференціях. 30. 10. 2021 ославив 80 років од свого народжіня. Сердечно ґратулуєме.

• Народний умілець України Василь Скаандій втворив акварелом серію визначних історичних особностей Русинів. Єдним із той серії є і Портрет Андрія Бачинського, єпископа Мукачовської грекокатолицької єпархії.